

CULTURA CREȘTINĂ

revistă lunară

Redacția și Admini-
strația:
BLAJ.

Abonamentul:
Pe an 160 lei.
Pe șase luni. 80 lei.

Director:
Dr. IOAN COLTOR

INVIERE.

De ziua învierii — două cuvinte de lămurire.

Misiunea Bisericii noastre este să lupte în contra spiritului de descreștinare a României, să introducă în viața milioanei de români înaltele aspirații ale evangheliei și purificând prin pilduirea sa, prin apostolatul său, prin toate instituțiile sale atmosfera otrăvită de importul prin contrabandă în sufletul masselor largi ale neamului al doctrinelor fără Dumnezeu, să contribuie la realizarea marilor destinuri ale acestui popor la porțile răsăritene ale Europei.

Ea nu se poate desinteresa de nici o părticică din patrimoniul spiritual al țării, cercând să-l apere oricând și împotriva oricui, chiar și împotriva noastră înșine, cari rău consiliați am putea la anumite momente să confundăm adevăratele idealuri cu strălucirile înșelătoare ale unor pietri false.

Harnică și cultivată, necrezând că și-a terminat misiunea, deși din inima ei, din sufletul inspirat al celor mai destoinici fi ai săi a înviat credința pentru toți în latinitatea noastră ca neam și prin aceasta în unitatea noastră națională astăzi înfăptuită, — Biserica unită știe, că pe drumul ce duce la supremul triumf al cauzei reprezentată de ea va întâlni piedeci multe și multe obstacole îi vor tortura viața. Ea își va predica însă cu seninătate crezul în mijlocul furtunii urlă-

toare ca și în liniștea sfântă a sanctuarelor sale, fiind convinsă că numai lacrima căzută în tăcere, picurată pe ascuns fecundează adâncile simțiri ale iubirii. Iar iubirea de adevăr, iubirea de oameni, și de cei buni și de cei răi, iubirea țâșnită din coasta străpunsă a Răstignitului, singură ea poate să ajute înfăptuirea dumnezeieștilor idealuri pentru cari se sbate, pentru cari trăește, pentru cari e gata să rabde și pâlmuiri, și lanțuri și spânzurarea pe cruce Biserica noastră.

În special, între frământările actuale, noi nu avem să opunem agitației febrile a unora cari nu ne cunosc ori nu ne-au cunoscut niciodată, decât seninătatea demnă a unei apărări dusă până la sacrificiu. Nimic nu desarmează mai sigur și mai curând pe adversarii de bună credință decât bunătatea. Iar cei cari astăzi ne încrucișază cărarea, în marea lor majoritate, sunt minunați oameni de omenie. Acestora le vom desfășura cu dragoste și modestie frumșeța emoționantă a eforturilor realizate, splendoarea scânteitoare a programului nostru, a principiilor noastre. „Quand j'ai eu découvert mes principes — spunea cu înțelepciune Montesquieu — tout le reste est venu a moi”.

Taina divină din ziua învierii, răsărită după noaptea grozavă din Vinerea patimilor, este școala de război din care își scoate Biserica unită întreg arsenalul armelor sale de luptă. Formulele de veșnică nemulțumire, protestările violente în contra răului suferit, deslanțuirea urilor pătimase și a revoltei sunt în ochii săi un anacronism, care poate turbura sufletește ca stupefiantele, aducând o ușurare trecătoare, sunt însă incapabile să producă marele bine al învierii. Pentru ea astăzi ca totdeauna, astăzi ca în vremuri mai grele decât acum, doctrina învingerii se bazează pe istoria pătimirii: învierea lui Hristos n'a luminat în lume decât din mormântul de pe Golgota.

DR. IOAN COLTOR.

Spovedania unui laic.

Mărturisesc cinstit, că în clipa când încep a scrie aceste rânduri, un sentiment de sfială mă cuprinde. Trăind alături de mii de semeni în vârtoarea turbure a zilei, sbuciumat și isbit fără cruțare de violentele cumpăniri ale vieții, mă găsesc infinit de laic și de vulgar: un ucenic al vieții în școala barbariei civilizate. Veți conveni desigur, că sfiala mea este mai mult decât firească atunci când mă smulg din cleiul lipicios al vremii, și încerc să pătrund în colțișorul curat al cultului sufletesc, unde bunătatea omenească mai trăiește, susținută eroic de un mănunchiu de idealști din alte vremuri. Dincolo de îngrămădirea tumultuoasă și pestriță a lumii și dincolo de aspectul frivol al frământărilor deșarte se găsesc ici și colo, uitate și tăcute, urmându-și truda fără gălăgia bizară a uzinelor de mărfuri, atelierele discrete în cari se cioplesc suflete. Adu-nați în orașele mici și liniștite, în cari biblioteca ține locul petrecerii ușoare și biserica substitue întreg șiragul de instituții omenești create pentru risipă de energie — meșterii fanatici ai sufletului trăesc o viață în care trebuie să pătrunzi cu sfială. Speriați de goana nebună cu care ne prăbușim deavalma rostogolindu-ne ca purtați de vânturi năpraznice și cumplite, oamenii aceștia fac uriașe eforturi de stăvilire și rămânând legați cu putere neînfrântă de adâncă înțelegere a rosturilor pămân-tești, încearcă să opuei forța rezistentă a moralei, în calea pu-hoiului ce se revarsă... Munca asta ingrătă și răsplătită prea adeseori cu o neînțeleasă cruzime, își are colonia ei cinstită la Blaj. Copleșit de mărunta mea ființă de laic, mă apropiu îngândurat cu scrisul meu de această colonie și simt o înfiorare neobicinuită străfulgerindu-mi sufletul ca un circuit electric și deschizându-l pentru spovedanie...

*

În pribegia mea de laic pe întortochiatele drumuri ale vieții, m-am oprit nu odată izbit de noutăți pe cari nu le lămuriam. Răsărit din necunoscutul sărăciei românești și purtat pe drumuri de o flacără aprinsă care mă arde de câte ori încerc un popas prea lung, mi-a fost dat se găsesc pas de pas

o fatală disproporție în orânduelile oamenilor. Socotind vremurile de după războiu cu zestrea lor aparte aruncată la suprafață din adâncimi necunoscute de răutate, m-am găsit nedumerit și îngrijorat cu drept cuvânt. În fața mea, se deschideau unul după altul, abisurile sclipitoare ale vieții, cu arsenalul lor de tentații aproape invincibile. Orice drum ași fi urmat din cele multe cari se deschid fiecărui om, vedeam în fața mea, alături de mine și în șpatele meu, aceeași prăpastie captușită cu sclipiri atrăgătoare, care mă chema cu perspectiva înfiorată și dulce a unei ameteți plăcute și adormitoare. Am simțit întotdeauna deschizându-se atunci în mine un proces în care mă găseam împărțit în două. Deopotrivă distingeam limpede ființa perversă și viciată a slăbiciunii, care justifica metodic și argumentat orice prăbușire... O perversitate inconștientă răsărise și crescuse în propria mea ființă și se constituise pe nesimțite în jumătatea întregului meu... De altă parte, simțeam sbuciumându-se a doua ființă, care pleda cu desnădejdea dreptății violate, dar pledoarea ei era simplă, fără meșteșuguri și ființa asta era condamnată să piardă procesul, să piară ea însăși... Căci... n'avea meșteșugul.

*

Până aci... spovedania mea de laic... Din procesele infinite ale propriei mele ființe s'a desprins o problemă care trebuie așezată fără întârziere pe planul întâiu, al preocupărilor noastre. Dacă vrem să punem o stavilă în calea revărsării, dacă vrem să oprim descompunerea care amenință să destăințeze întâi rase și apoi întreaga omenire, se impune o sesizare urgentă, un program larg și o muncă uriașă.

Nu voiu încerca aici, să fac vaste teorii umanitare. Incercuiți în hotarele țării noastre și pecetluiți cu tradiția sângelui și a pământului de rassa noastră, mai bine zis, de neamul nostru, voiu rămânea în cadrele acestei încercări cu atât mai mult, că arzându-ne propia casă suntem datori să stingem focul întâi la noi și pe urmă în altă parte.

O aruncătură de ochi asupra condițiilor în cari își trăiește zilele de glorie neamul românesc va fi suficientă pentru edificarea noastră. Lăsând deoparte optimismul nostru tricolor și scuturându-ne de balastul frazelor naționale și patriotice la adăpostul cărora ne îngăduim prăbușirea, vom vedea limpede situația. Firește, vom lăpăda în aceeași măsură și pesimismul care se așează în calea oricărui progres ca o buturugă moartă

și stăvilitoare. În fața noastră se desemnează într'o haotică pictură „expresionistă“ întreagă înfățișarea pe care o avem. O clasă suprapusă îmbelșugată și risipitoare formează obrazul țării și al neamului întreg. Străinul care ne cercetează întâlnește acest obraz și rămâne fără îndoială surprins de culoarea lui... Rupți de tot ce are original acest neam, streini de sufletul lui, sfidători și cinici în fața oricărei morale, ei fac cultul vieții ușoare fără griji, trecând zimbitori deasupra străduințelor generale. Noțiunea moralei s'a elasticizat în infinite proporții și povârnișul lor are nevoie de un stăvilar care să întreacă puterile tentațiilor cari le destramă țesătura etică. Pe întreaga ierarhie socială, aceeași elasticizare a moralei. Dacă deoparte găsim motivul prăbușirii în belșugul și bogăția fără margini, de altă parte găsim sărăcia, ca germen al aceleiași boale. Amândouă motivele sapă adânc și spăimântător în rezistența moralei și-i sdrănțuiesc întreg aspectul. O tuberculoză sufletească amenință să spulbere colectivități întregi, ruinându-le treptat temeliiile, desorientându-le și degenerându-le. Formule vagi de asanare se aruncă ici și colo, noutăți exotice recomandate sub etichetă de ser miraculos și eficace, apar periodic și se pierd repede în neant.

În această vreme ne întrebăm cu drept cuvânt, — ce putem opune vijelioasei prăbușiri? Pornind dela individul singularic, supunându-l unui examen de amănunt, lipsurile ne apar strigătoare. Și fiindcă singuraticii oameni grupați în colectivități împrumută fatal timbrul lor personal întregiei masse, lipsurile rămân aceleași și la singuratec și la mulțime. În speță, noi avem generația care se consumă astăzi în uriașul crematoriu al imoralității și avem în prag generația de mâine. Moștenind și de altcum prin osânda fatalității germenul anemiei noastre etice; această generație stă la porțile vremii osândită din leagăn. Inchipuiți-vă copilul intrat de mic în atmosfera viciată la cea mai mare parte a căsniciilor contimporane. Ochii lui curioși se deschid mari, decâteori o noutate îi strivește murgul de rezistență morală născut cu el... Prea arareori în familii se observă astăzi linia demarcațională între ce e rău și ce e bine și copilul intră în școala primară cu un bagaj întreg de instincte fatale și de noutăți câștigate în scurta-i viață. În școală, de jos până sus, întâlnește aceeași atmosferă oboșită și desnădăjduită. Dascăli cu energiile ruginite de stropii grei ai loviturilor pe cari le dă sărăcia, amețiți în vâr-

tejul unei lumi noue, în care concurența materială primează cu aere de dictator, atinși de tuberculoze trupești și sufletești, — vor curăți cu anevoe buruiana din suflete și mai greu le va fi să samene flori în loc... Ar trebui pentru aceasta, o energie totdeauna proaspătă, o frunte descrețită și o generositate largă de părinte iubitor. Ar trebui, ca el însuși, cioplitorul de suflete să aibă *educația* minții și a inimii și ar trebui să fie bine înzestrat împotriva tuturor nevoilor și ispitelor care pierd oamenii... Dar unde sunt acestea?...

Abia ajuns în prag, plâpândul suflet tineresc în plină luptă cu instinctele, lipsit de arsenalul educației de temelie, se găsește deodată atăcat, încunjurat cu violență, tumultuos și definitiv din toate laturile vieții. O clipă rezistă sănătatea sufletească neconsumată încă, apoi pe nesimțite, se dă biruit. În fața lui, o mână nevăzută ridică draperiile căilor ascunse, ale vieții ușoare, ale minciunii și ale perfidei împletite pervers cu precepte sunătoare și ființa tinărului alunecă neted, strecurându-se printre poruncile adevărului cinstit. Deprins să mintă, să întrebuințeze arsenalul de contrabandă al armelor în luptă cu viața, vlăstarul nostru va fi el însuși un germen în mediul în care se fixează. Modestă ori amplă, viața lui va fi un isvor nesecat de viciu și atingerea lui va molipsi fatal pe cei deaproape.... O osândă grea se ispășește astfel pe zi ce merge, până când o bună zi va răscoli rânduile noastre dela un capăt la altul, nervii vor plesni și barierele sufletului vor fi definitiv sfărmate... Sodoma și Gomora noastră.

*

Nu analizez un caz concret aici. Sub ochii mei și ai oricui vrea să vadă, cele ce am spus iau forma unei reguli cu foarte rare excepții astăzi. Și tocmai aici este primejdia. Omnipotenta și firește — neamul nostru, are dușmani tainici, de o putere infinită, cari vor birui cu bună seamă, de nu vom face ceva. Molipsită de o educație spăimântătoare încheagă pe zi ce merge frontul prăbușirii — fără ca dintr'o parte ori din alta să se încerce un remediu. Ori unde vei apela pornind de sus din vârful ierarhiei sociale, străbătând toate ramurile, dela negoț la justiție și umblând răzleț pretutindeni, același putregai îți va oferi spectacolul definitivei ruine...

În fața acestor stări de lucru — rezervele omenești s'au dovedit epuizate. Din alte lumi, de unde se dirigează pribegia universului întreg ni s'a trimis o singură scăpare: *morală cre-*

ștină și educația în spiritul ei. Din tezaurul îmbelșugat al acestui arsenal uriaș, vor trebui scoase stăvilarele pentru povârniș. Din bogățiile ei vor fi scoase înzestrările cari se vor atașa fiecărui suflet, ca armă și scut pentru viață. Trecută prin mii de valuri, această morală a fost nu odată sluită de mâni omenești, mâni vulgare și din pricina asta a fost biruită nu odată, de sălbatica rostogolire a puhoiului de oameni.... Va trebui o primenire deci a mânuitorilor acestei supreme înzestrări și despre asta îmi iau îngăduiala să vorbesc într'un articol viitor.

TIBERIU VORNIC.

Spre Golgota.

Icoane pentru Vinerea patimilor. — Istorie și topografie.

Te rog, iubite cetitorule, să-ți aduni sufletul împrăștiat în necazurile zilei. Vom face un drum, în care îți trebuie toată credința, dragostea și durerea de care ești capabil. Ia-ți crucea ta și vino! Ne vom sui pe muntele cel sfânt și înfricoșat, de pe care pământul a îmbrățișat cerul, pe *Golgota*. Drum greu și trist, scaldat în lacrimi și în sânge, strătăiat de prăpastiile durerii, mai mult decât toate căile din lume. E drumul mântuirii, croit de Bărbatul durerilor, în cea dintâi Vinere mare a pământului. — De atunci, șir nesfârșit de drumeți îl urcă necontentit de 19 veacuri, milioane fără număr de suflete încovoiate sub povara crucii. Pe urmele lui vrem să călcăm și noi acum, făcându-ne loc prin forfoteala Ierusalimului de azi și prin ceața celor 19 veacuri îngropate.

*

Să ne apropiem dar, cu zor, de *Ierusalim!* Dela gară, din sud, urcăm panta *Stonului* și iată-ne pe un platou, în fața zidului ce împrejmuie sfânta cetate. Pe-atunci zidul vechiu încegea și această coamă și era viață vie prin casele ce se orânduiau pe ea. Azi o pădure de cruci străjuește trupurile creștinilor, cari aici așteaptă învierea. Dar coala, la marginea cimitirului, ce clădire uitată de vreme, stă singură de pază?

Ziduri grele, case, cupole în neorânduială, străjuite de-sulița unui minaret! — Intrăm. Din curte suim pe trepți în o sală mare (14×9 m.). Două colonne puternice o împart în două năi și îi susțin boltitura ramificată în arcuituri gotice. Este moșea turcească „*En nebi Daud*“, care ar fi zidită pe mormântul prorocului David. De fapt, din colț coboară trepți într-o cameră lăturalnică, inaccesibilă „ghiaurilor“, unde se află un sarcofag de marmoră, împodobit cu covoare scumpe. Pagubă, că Evreii nu se înmormântau în felul acesta și că tradiția lor nu știe sigur unde doarme psalmistul: în Ierusalim ori în Bethlehem.

În schimb, tradiția creștină știe să ne spună fără șovăire: aici a fost *locașul cinei celei de taină*. Firește, sala de azi pe atunci nu exista. Dar locul este cu siguranță acesta. Pietatea creștină a clădit aici în curând bisericuța „Apostolilor“ sau a „Sionului“, pe care împăratul Adrian a găsit-o teafără în mijlocul ruinelor Ierusalimului (S. Epifaniu, De pondere et mensura c. 14) și în locul căreia mai apoi Constantin cel Mare a clădit o basilică impunătoare. Această basilică pe care Theodosiu, pe la 530, o numește „mama tuturor bisericilor“, are soarta comună a bisericilor din Palestina: s'a dărâmat în repetite rânduri, dar totdeauna s'au găsit mâini cucernice s'o reclădească. Mai pe urmă, în v. 14. o înalță din nou Franciscanii, dar între 1542--1551 li-o răpesc turcii, prefăcându-o în mănăstire de derviși. Ei o dețin și azi și, marinimoși, pentru bacșiș bun, îngăduie și peregrinului creștin să arunce o privire grăbită spre locul, unde Hristos a dat lumii pâinea cea cerească. Ochii ți-se umplu de lacrimi și un val de rușine îți roșește fața!

Eșim. Afară, sub cerul lui Dumnezeu, ne este îngăduit să privim în liniște locul sfânt al atâtor taine, care s'au făcut pentru noi. Icoana lor răsare vie în suflet... Vedem pe Isus întrând cu cei 12. Stăm cu ei la masa scundă; ascultăm vorbele lui blânde, în care pare-că s'a coborât toată dragostea de care e capabil cerul... „Luați, mâncați...“ Prima și cea mai sfântă cuminecare!...

Și după-ce toate s'au plinit, a zis Isus: „Sculați-vă să mergem de-aici!“ (Io. 14, 31) și ridicându-se „au eșit de cea parte de pârăul Chedron, unde era o grădină“. (Io. 18, 1). — Ne alăturăm și noi. Drumul de câmp duce spre apus, tot pe lângă zidul cetății. Lăsăm colina Sionului și coborâm coasta

Ophel. Trecând printre grădinile și viile, pe atunci verzi și bogate, ale acestui coboriș, Isus își continuă vorbele de adio: „Eu sum vița voi mlădițele...” Iată-ne coboriți în valea adâncă și îngustă *Chedron* (sau Josaphat, azi și: Ouadi Sitti Mariam), din care a secat și șuvița de apă, ce o brâsda pe atunci. O luăm în sus. Pașii sună surd în valea lugubră. Umbrele ni se strecoară printre mormintele semănate pe coasta din răsărit. Amintirile se trezesc triste, ca stafiile: David, trecând valea desculț, în cap de noapte, dinaintea propriului fiu Absolon. Iată și mormintele lui Absolon, Ioșafat și Zaharia. Te trec fiori! Mântuitorul începe lin, grav, rugăciunea arhierescă: „Părinte a sosit ceasul...”

Suntem la poala muntelui Maslinilor. Grădini îngrijite, stăpânite de verdele melancolic al maslinilor, presărate pe coastă. Cea mai frumoasă între ele este *Getsemani*, proprietatea unui ucenic necunoscut al lui Isus. Încunjurată cu zid, și străjuită la marginea dinspre drum de un teasc pentru storsul oleiului de masline (geth=teasc; semen=masline), bun adăpost de noapte pentru ucenicii înfrigați, ea este refugiul obișnuit al Învățătorului pentru nopțile de rugă. — Azi o îngrijesc cu multă străduință Părinții Franciscani. — Apostolii rămân la intrare. Numai Petru, Iacob și Ioan intră în grădină, ca la o aruncătură de peatră. Dar rămân și ei aci, unde cărarea pe care am urcat, începe a fi coperită de tufiș și coboară în o peșteră neregulată, de 17 m. lungă și 9 m. lată. Singur Isus coboară aici, în tăcerea de mormânt a peșterii, azi prefăcută în capelă. Aici a început Isus „a se întrista și a se mâhni”, și „s'a făcut sudoarea lui ca picăturile de sânge ce pică pe pământ. (Luca 22, 44). Evangheliile nu pomenesc această peșteră, dar tradiția din primele veacuri este de această părere. De aceea s'a și zidit, încă în v. 4, o biserică deasupra acestei peșteri. Și e firesc să se fi retras aci Fiul omului, cu sbuciumul său nemărginit. Ochiu de pământean nu trebuia să vadă, cât de nespus de grea, grea și pentru un Dumnezeu, este crucea mântuirii de păcate.

Zgomot de pași mulți, zângănit de săbii turbură liniștea nopții. Făclii aprinse și priviri scânteitoare de ură sfredolesc întunerecul. Apostolii se trezesc speriați. „Pe cine căutați?” sună blând glasul lui Isus. „Pe Isus Nazarineanul!” „Eu sunt!” răspunde el și, în clipa aceea, fulgerați de-o putere nevăzută, toți cad la pământ. Apoi Isus se dă prins în mâinile lor. Apos-

tolii fug, plini de spaimă. Il leagă, apoi ceata pornește, cu râsete și glume aruncate pe furie. Luna e palidă și tristă, stelele privesc înmărmurite pe boltă, olivii bătrâni, poate chiar acești 7 uriași păziți și acum cu sfințenie în grădina Părinților Franciscani, își tremură frunza de groază și durere. O privire încă spre locul iubit, unde nu va mai rosti altă rugăciune, apoi liniștit și hotărât: înainte, la arhieriei ludeilor!

Ne reîntorcem pe acelaș drum, pe care am venit. *Palatul arhieresc*, anume, era pe Sion. Tradiția îi arată locul în vecinătatea salei, unde s'a ținut cina de taină. Aci este o mănăstire de călugărițe armene, care pretinde a fi pe locul palatului lui Anna. Dar această tradiție este abia din v. 15. În schimb mănăstirea de călugări armeni, din vecini, are tot dreptul să susțină, că biserița lor e pe locul palatului lui Caiafa. Tradiția veacului 4 deja cunoaște acest loc, și Theodosiu (530) știe că pe vremea lui era și o bisericuță („sf. Petru“), cam 50 de pași dela biserica „sf. Sion“.

Aici s'a oprit ceata sinistră. Aici s'a desfășurat, în cap de noapte, acea parodie de judecată, cu sentința hotărâtă înainte, căreia nu i-se poate găsi pereche în istoria lumii. „Juru-te pe Dumnezeu cel viu...“ rostește greu arhierul, și la răspunsul acuzatului „Tu ai zis!“ zeci de glasuri, toți membrii sinedriului răspund în cor: „Vinovat este morții!“ — Tot atunci, în curte, Petru spune apăsător și sub jurământ: „Nu-l cunosc pe omul acela!“ Călugării îi arată și azi locul acestei lepădări rușinoase.— „Atunci au început unii a-l scuipa pe el și a-i acoperi fața lui și a-l bate cu pumnul... și slugile îl băteau pe el cu palmele peste obraz...!“ Ceasuri cumplite, de ocări și batjocuri!

„Și îndată dimineața... legând pe Isus l-au dus și l-au dat lui Pilat (Mc 15, 1.) — Mergem și noi. Dar unde stă Pilat? O seamă din criticii zilelor noastre ne îndrumă spre stânga, în apropierea porții Jaffa de azi. Acolo se înalță și azi, din zidul cetății, un turn bătrân, numit pe vremuri Phasael, singura rămășiță a unui palat strălucit, clădit de Irod. În acest palat ar fi locuit Pilat, venit din Cesarea pentru supravegherea sărbătorilor.

Tradiția ne arată calea spre muntele Moria, din sus de biserică, în fortăreața *Antonia*. Și nu avem nici un motiv, să ne abatem dela această tradiție. Era firesc anume, ca guvernatorul roman să se așeze aici, de unde avea sub privire întreaga mulțime turbulentă, ce gravita spre templu și o putea

stăpâni cu forța armată, ce era adăpostită în fortăreață. Și e sigur, că piața „lithostrotos“ unde ține Pilat judecata (Io. 19, 13) se găsea în fața acestei fortărețe (Iosif Fl. Bell. Iud. 6, 1, 3). Acest loc i-s'a arătat, ca loc de sentință a lui Pilat, și cucernicului pelerin din Bordeaux deja la 333. Abia pe timpul cruciatelor s'a ivit gândul, de-al așeza pe Pilat în palatul lui Irod, de pe Sion. (Tobler, Topographie von Jerusalem, I. 225).

Luăm deci liniștiți drumul tradiției, prin Ierusalim în sus, spre locul bisericii. De sigur, ruinele au acoperit drumul pe care a mers Mântuitorul. Cel de acum este deasupra celui vechiu câțiva metri și are altă direcție. Dar vechea Antonia o găsim, deși schimbată de nerecunoscut. În locul falnicei fortărețe a lui Irod, — casarmă și palat totodată, — azi se lăbărțează Serailul, casarmă turcească, murdară și dărăpănată, un complex de clădiri în disordine. Doar pietrele din vechea Antonia vor fi împrăștiate prin temelile acestei case păgâne.

Așteptăm în fața zidului păzit de soldați romani. Cortegiul pornit dela casa arhierului se apropie. A crescut în infinit. O lume nesfârșită de capete agitate, tumultoase, cu presimțul unei tragedii inevitale înfipt în priviri. — Pilat privește nepăsător la început, dar greutatea de plumb a tragediei ce plutește în aer, îl cuprinde și pe el. Incepe judecata. Simte și vede bine, că Isus nu-i vinovat. Un idealist, un entusiast, ajuns în poară cu puternicii zilei. Dar cum să-l scape? O idee: Isus e Galilean. Să-l judeci deci Irod, tetrarhul Galileei, care era și el în Ierusalim pentru sărbători.

Mergem deci la *palatul Hasmoneilor*, la marginea din jos a pieței bisericii. Dar Irod, imbecilului moleșit în plăceri, nu vede marea tragică a clipei. El vrea doar ceva să-l distreze, o minune!

Indărăt la Pilat! Tragedia nu se poate încunjura. Biserica se cutremură de strigăte: Restigcește-! Restignește-! Sângele lui să vină asupra noastră. . .“

Conștiința lui Pilat se svârcolește. Dă poruncă și Isus e biciuit până la sânge, *încununat* cu spini și schințuit. În felul acesta îl arată poporului: „*Iată omul!*“ — Nu se poate să nu-i plângi de milă! — Două capele, dintre cari una e în interiorul cazarmei, arată locul biciuirii și al încoronării cu spini, începând cu v. 12. Iar arcu puternic de zid ce leagă, peste drum, două case mari, se zice și azi: boltitura *Ecce Homo!* — Dar boltitura e un arc de triumf roman, din v. 2 -3 d. Hr. și abia în v. 15 s'a legat de ea mai întâi această amintire.

În sfârșit, Pilat se frânge. Își spală mâinile, ca să arete nevinovăția acuzatului, apoi rostește palid, tremurând, sentința înfiorătoare: „ibis ad crucem!“

Soldații, făcând loc prin mulțime, aduc îndată crucea. Cortejul se pune în mișcare. Isus pornește pe drumul din urmă, pe cel mai greu. Pietatea veacurilor l-a numit *calea durerii* sau *drumul crucii*. Tradiția ni-l arată. Incepe aci, unde a fost pretoriul lui Pilat. Întâi coboară repede, apoi o ia cotind, scoborând și urcând, spre apus. O ulicioară strâmtă și murdară, coperită cu lespezi de piatră, închisă între case mari, vechi. De sigur, într'un oraș dărâmat pe rând de Romani, Perși și Turci, nu se poate închipui păstrarea întocmai a drumului bătut de Isus. Ruinele au ridicat terenul cu câțiva metri. Și cotiturile drumului vor fi fost altele. Dar direcția a trebuit să fie aceasta, căci începutul și sfârșitul drumului sunt sigure: pretoriul lui Pilat și Golgota.

De pe la 1187 cel puțin, tradiția cunoaște și locul singuraticelor momente mai însemnate din acest drum, totatătea *stațiuni* sau popasuri în calea crucii. Inscripții mari, în zidul caselor, le vestește peregrinului cucernic. — Adevărat că fixarea acestor locuri e abia din v. 12. Dar ea a fost necesară, nu pentru știință, ci pentru pietatea valurilor de peregrini, veniți să calce pe urmele Mântuitorului. — E drept asemenea, că unele din aceste momente nu sunt pomenite în Evanghelii. Dar ele sunt așa de firești, este atâta pietate și putere în ele-încât un suflet creștin nu se va opri niciodată șovăitor în fața lor. Mai ales, că tradiția le cunoaște din timpuri foarte vechi.

Mergem deci liniștiți, pe drumul tradiției. Aici, când pui piciorul în drum, coborînd scările fostului pretoriu, e locul, unde *Hristos și-a luat crucea* în spate. Colea, în colț, lângă biserica armenilor catolici: *Hristos a căzut întâia dată* sub greutatea crucii. Mai sus o nouă placă te țintește locului: aici a *întâlnit Isus pe mama sa*, pe mama îndurerată. — Urcăm, cotim, ne facem loc prin mulțimea pestriță. Iată aici, în fața acestor trepți, au prins soldații pe *Simon Chireneul* și l-au silit să ajute Domnului. Alături e *casa stei Veronica*, fecioara cu sufletul plin de duiosie, care își face loc prin mulțime și cu marama ei albă, șterge sudoarea osânditului, chipul căruia, blând și iertător, se încheagă pe veci în pânza albă. Scrisoarea din zid vestește iarăș: *Hristos, istovit, a căzut din nou* sub greutatea drumului. — Suntem pe vârful unui delușor: *poarta judecății*.

Pe aici trecea, pe atunci, zidul ce încunjura cetatea. De-aici cortejul era în câmp. Trecea o vălișoară și era în fața Golgotei. Noi continuăm drumul tot printre case, bazare, dughene, ferindu-ne de mulțimea trecătorilor. O cruce neagră pe zidul înălțării grecești Sf. Haralambie vestește al optălea popas: *Hristos privind blând spre femeile* ce-i plângeau de milă: „Fice ale Ierusalimului, nu mă plângeți pe mine...” Capela coșilor din apropiere arată locul unde *Hristos a căzut a treia oară* sub greutatea păcatelor noastre.

În sfârșit, am eșit dintre barace. O cotitură încă și suntem în fața *Golgotei*. Pe atunci era aici un vârf de deal pleșuv, tot scobit de morminte. I-s'a și zis craniu sau căpățină (evr. gulgoleth; aram. gulgoltha). Azi vârful lui, pe întindere de câteva sute de stânjini patrați, e acoperit de cel mai sfânt dintre sanctuarele creștine: *Biserica Sfântului Mormânt*. Azi, slavă Domnului, nimeni nu se mai poate îndoii, că acest locaș, un adevărat aglomerat de cupole și capele, acopere locul sfânt pe care s'a ridicat crucea Domnului și mormântul în care a stat trupul lui până a treia zi dimineața. Se știe anume, că încă împăratul Adrian (117—128) a ridicat pe acest loc temple Venerii și lui Iupiter, cu gândul să șteargă amintirile creștine ce se legau de el și servind, în felul acesta, cea mai puternică dovadă pentru identitatea lui. Constantin cel Mare a ridicat apoi o strălucită biserică, cu stâlpi de marmoră, cu decor de aur și pietrii scumpe, acărei faimă au dus-o peregrinii în toate părțile lumii. Pagubă, că la 614 Perșii o dărâmă până la pământ. Dar încă la 816 abatele Modestus începe reclădirea. Rând pe rând s'au ridicat din ea câte-o parte, un grup de capele, nimicite iarăș de turci la 1010 și reclădite de creștini evlavioși. Așa le-au găsit la 1099 cruciații, cari au intrat, cântând și plângând, în sfânta cetate. Insuflețirea și gustul lor de artă a plăsmuit planul unui dom grandios, care să cuprindă într'o unitate arhitectonică organică toate bisericuțele ce străjuiau diferite taine. La 1167 marea operă era isprăvită. Focul a mai pustiit-o de atunci în repetite rânduri. Reclădirile, făcute în părți diferite, n'au schimbat însă în esență planul cruciaților, așa că ochiul priceput intrezărește și azi, prin mulțimea de labirint a zidurilor și capelilor, planul unitar al unui dom roman.

În acest sfânt locaș, stăpânit întreg de o cupolă superbă și de masivul turnului frânt al cruciaților, întrăm acum. Trecem prin curtea ticsită de vânzători de devoționali și, prin portalul cel mare, întrăm într'o hală încăpătoare, unde stau acum, fu-

mând și bând cafele, păzitorii bisericii: turci, cari moștenesc acest privilegiu rentabil din tată în fiu, și cari deschid biserica numai când o cere aceasta superiorul preoților greci, armeni ori catolici. — Incovoiat sub povara amintirilor treci mai întâi prin catedrala grecească, bogat împodobită. O capelă mică arată locul unde Mântuitorul cu cei doi tâlhari au așteptat pregătirea chinurilor; alături *capela împărțirii veșmintelor, capela biciuirii*, din care trecem în altă sală și pe trepți urcăm, tremurând de emoții, la *Golgota*. Capela strălucește în lumini nenumărate și odoare neprețuit. Altarul cel mare stă pe locul, unde odinioară s'a înălțat, tristă și biruitoare, crucea Domnului. Deasupra o icoană arată pe Maica Domnului, înecată de plâns. Ți-se umplu ochii de lacrimi, genunchii ți-se înmoaie și cu fața plecată la pământ, murmuri rugăciuni năbușite de durere. Ești pe locul cel mai trist și cel mai sfânt al pământului, pe locul de unde pentru noi pentru toți s'a ridicat strigarea: „Părinte, iartă-i!“

Ne adunăm toate puterile și mergem spre locul, unde a fost așezat în mormânt trupul Domnului. E sigur, că acest loc a fost aproape de locul restignirii. Nu-i mirare deci, că Biserica sfântului Mormânt le închide pe amândouă. — Trecem pe lângă un șir de capele amintind diferite taîne din istoria mântuirii și ne oprim în capela, strălucitoare de lumină, a *Sfântului Mormânt*. Deasupra unei lespezi de marmoră ce amintește Mormântul, ard zi și noapte patruzeci și trei candelile de aur, puse de catolici, greci, armeni și copti. Flori proaspete, tămâie și miresme umplu aerul. Trei icoane mari înfățișează biruința Răstignitului: Invierea. — Florii unei puteri noi, nevăzute, te cuprind. În suflet îți cântă imnul de biruință al creștinismului: „Hristos a înviat din morți!“

Cu acest imn pe buze părăsești locașul, care în arhitectura lui neorânduită, prin părțile lui împrăștiate în puterea tuturor confesiunilor, e o icoană sensibilă a împărăției lui Dumnezeu din această vale a plânsului, un monument al împărțirii creștinilor și o puternică rugă pentru unirea tuturor!

O vorbă încă, iubite cetitorule. E Vinerea mare. Cineva bate la poarta sufletului tău: Hristos, cu crucea lui pe spate. Il ajuți tu să o ducă la biruință în sufletul tău? Ori o încarci și mai greu cu păcatele tale și îl lași să cadă sub povara ei?

AUGUSTIN POPA

Reforma școlară.

Considerațiuni actuale din prilejul reformei învățământului secundar.

II.

Experiențele făcute în curs de peste 25 ani (1898—1923) cu legile și programele școlare ale marelui dascăl, Spiru Haret, nouile țeluri, sub raport cultural, ale României întregite și îndrumarea învățământului pe căi noue în țările apusene, au necesitat și la noi în mod imperativ reforma școlară.

În vechiul regat, după ce s'a desființat la 1898 tipul unitar de liceu cu 7 clase, s'a trifurcat liceul în cursul superior cu secțiile: clasică, modernă și reală. Prin noul tip de liceu se tindea de o parte la eliminarea cusurilor, mai mult de ordin tehnic ale vechiului tip unitar, de altă parte se tindea la adaptarea școlii cât mai mult necesităților reale (utilitarismul). Ori tendința de adaptare, pe o scară atât de extinsă, a fost o greșală, mai ales considerând interesele superioare ale unui stat și ale unei culturi tinere, abia în formațiune. Căci un stat, nou ca formațiune, o cultură încă tineră, în primul rând au nevoie de cetățeni și de îndrumători idealști, pe cari învățământul cu preponderanță utilitarist nu-i poate da.

În cât privește elevii, cei mai mulți, dându-li-se prilej prin tipul trifurcat de-a termina mai ușor liceul, au părăsit secția clasică, au năpădit cursurile moderne (fără cultură clasică integrală și fără științe mai intense), de unde au trecut la universitate fără, ca să se bizuie pe o cultură umanistă serioasă sau pe cunoștinți pozitive din științe; alții, mai ales către și după sfârșitul războiului, cuprinși de febra rentabilității carierelor profesionale, au invadat secția reală. Urmările trifurcării au fost: o pătură intelectuală cu mult simț față de utilitarism și cu o cultură unilaterală, deci cu un nivel redus atât sub raport etic, cât și cultural.

În țările alipite, în Transilvania, în Bucovina și Basarabia școlile secundare aveau tipuri diferite. După unire și-au menținut în parte organizația veche, supunându-se an de an unui proces de unificare cu învățământul din vechiul regat.

Unificarea învățământului din toate provinciile și simultan reforma învățământului întreg au preocupat dela război încoace oamenii de specialitate și mai ales ministerul instrucțiunii.

Reforma se impunea — de sine înțeles — pentru toate categoriile învățământului. Ministeriului actual i-a revenit sarcina de-a da o formă concretă acestei reforme.

Reforma școlară proiectată de dl. ministru Dr. C. Angelescu intenționează a înlăptui atât scopul principal al învățământului, adică a da noilor generații o cultură generală după capabilitatea, aptitudinile și necesitățile sociale ale fiecărui individ, cât și a mulțumi cerințele vieții sub raport profesional.

Astfel organismul complet al învățământului va trebui să aibă două artere principale: una, care va servi *cultura generală* și alta, care va servi *cultura profesională*.

Cultura generală se va însuși în *școala primară* (4 ani) în *gimnaziu* (3 ani) și *liceu* (școala normală, seminar) (4 ani) și *universitate*, cultura profesională se va însuși, după terminarea școlii primare, în *școala inferioară* și *superioară de comerț*, de *agricultură și meserii*, și în *academia comercială*, de *agricultură și politehnică*. (Revista gen. a învățăm. G. G. Antonescu „Câteva lămuriri principiale la reforma școlară“).

Cum arată aceasta schițare, atât învățământul secundar propriu zis, cât și învățământul secundar profesional vor avea la bază, cultura generală, indispensabilă pentru toți cetățenii câștigată în școala primară.

Trecând peste baza comună a întregului învățământ, peste școala primară, învățământul profesional va progresa paralel cu cel pur cultural, și anume școala inferioară de comerț, industrie și agricultură, ca organizare și durată, va răspunde *gimnaziului*, școala superioară va răspunde *liceului*, iară academia de comerț, de agricultură și politehnică va răspunde *universității*.

Încât privește învățământul secundar propriu zis, proiectul de reformă se pare a fi întocmit astfel, încât elevii, cari, fie că nu au aptitudini pentru a intra în liceu, fie că interesele sau aptitudinile speciale le cer să urmeze o școală profesională, vor putea trece, după ce termină cu 3 ani gimnaziul (cursul inferior de liceu), la școala superioară de comerț, industrie și agricultură sau la școala normală, iară cei ce termină liceul cu 4 ani (cursul superior) vor putea intra în universitate sau în academia de comerț, de agricultură și la politehnică.

După terminarea fiecărei categorii de școală culturală (primară, gimnaziu, liceu) elevii, cari nu doresc să facă alte studii, vor putea îmbrățișa cariere de funcționar conform studiilor făcute.

Organizarea învățământului de cultură generală în așa fel, ca să poată admite trecerea oricărui elev, fără greutate speciale, la școlile profesionale, condiționează învățământul de cultură generală *unitar* la toate etapele.

De fapt *învățământul primar* cu 4 ani (I. ciclu), *învățământul secundar inferior*, *gimnaziul*, cum și *învățământul secundar superior liceul*, va avea un singur tip *unitar*.

Se suprimă deci deosebirea dintre învățământul primar urban și rural (în vechiul regat) și se va abandona trifurcația de până acuma din liceul superior.

Învățământul secundar propriu zis (liceul) în cele două cicluri: gimnasiu și liceu, se va face în 7 ani, față cu învățământul secundar de acuma, care se face în 8 ani. Durata școlii secundare de 8 ani se reduce cu un an în cursul inferior, în schimb se proiectează la universitate un an de pregătire pentru fiecare facultate.

Autorii proiectului intenționând să elimineze trifurcația de până acuma și să o înlocuiască cu un tip unitar, au fost conduși de singurul principiu admisibil, că liceul propriu zis nu poate să aibă alt scop, decât să dea *o cultură generală*, în care să între toate elementele constitutive ale acestei culturi, fie că ele aparțin culturai umaniste ori celei științifice.

Concepția, principiul, de care va fi inspirată această cultură generală, inima, centrul, de unde va pulsa în toate arterele învățământului puterea de viață, va fi *idealismul*. Nu însă un idealism contemplativ, străin de lipsurile vieții, exclusivist, nu un idealism în luptă cu realismul, ci un idealism, care va armoniza cerințele reale ale vieții practice cu postulatele unui ideal moral superior, un idealism, care va tinde să se înfăptuiască în toate acțiunile generațiilor viitoare și să fie firul conducător al acestora.¹⁾

În rezumat reforma învățământului nostru secundar va avea deci la bază: a) ca principiu: *idealismul*; b) ca scop: *cultura generală*; c) ca organizație: *tipul unitar*.

¹⁾ Vezi Articollii dlor G. G. Antoneașu, I. Valaori, G. Popa-Linesanu, Ștefan C. Ioan și E. Ludvig în Revista generală a învățământului.

Având fixate bazele noiei reforme secundare vom examina rând pe rând aceste baze.

Stabilirea idealismului, ca principiu de bază a viitoareii noastre culturi generale, deși în aparență ar forma un principiu conservativ, mai ales în epoca noastră, ce tinde a evolua spre un utilitarism exagerat, este o necesitate atât sub raport colectiv, cât și individual.

O țară în curs de consolidare, cum este a noastră, are nevoie de altruismul, chiar și de spiritul de jertfă a cetățenilor. Ori o educație, care are la bază utilitarismul, nu poate să dea acest altruism. Chiar dacă experiențele, ce s'au făcut pe urma sistemului utilitarist în țările apusene, nu ar indica o revenire la sistemul idealist, circumstanțele noastre speciale ne-ar impune categoric aceasta revenire.

A susține în total învățământul secundar utilitarist, ar însemna să crești o generație, care terminând școala, ar adopta lozincă „*ubi bene, ibi patria*“, iar a menaja în parte acest învățământ (învățam. secundar specializat), ar însemna, să creiezi o pătură de intelectuali cu concepții opuse, în dauna scopului principal, care este cultura generală.

O țară în formațiune, cum este a noastră, nu ar fi în stare să suporte astfel de mentalități.

În schimb colectivitatea nu poate și nu-i este iertat să negligeze nici interesele particulare sub raportul învățământului.

Indivizii au diferite aptitudini, amăsurat cărora cearcă să-și însușească diferite cunoștințe, cari sunt atât spre folosul lor, cât și spre folosul colectivității, dacă sunt bine armonizate cu interesele colectivității.

Tochmai de aceea adoptând idealismul, ca principiu de bază a culturii generale, nu înțelegem, ca în concret să nu se admită și afirmarea principiului utilitarist, dând teren larg și disciplinelor, considerate ca utilitariste (științele), până la măsura, care să nu altereze principiul de bază și să nu reducă școala secundară la rolul unei școli de specializare.

Între împrejurările, în cari ne aflăm, avem nevoie înăinte de toate de generații viguroase în ce privește caracterul moral și național, înzestrate însă și cu o cultură științifică serioasă.

Idealismul este cel mai potrivit mijloc pentru a crește caractere solide și minți disciplinate; se ivește însă întrebarea, că oare cari discipline (materii) sunt mai potrivite pentru a consacra în învățământul secundar acest principiu.

În țările apusene majoritatea celor competenți s'au declarat pentru clasicism, la noi asemenea majoritatea părerilor, date în publicitate, fie în revistele de specialitate, fie în congresele corpurilor didactice, este pentru clasicism.

Fără îndoială clasicismul, atât cel antic, cât și cel modern, este izvor nesecat de comori etice și estetice, neprețuite pentru cultura generațiilor viitoare.

Comorile depuse în creațiunile literare ale clasicismului vor fi de sigur cel mai bun mijloc pentru a feconda inima și a agerii mintea elevilor atât sub raport etic, cât și estetic.

Însă în munca pentru îndreptarea noilor generații pe căile idealismului, către un ideal moral superior, va trebui să ne dea cea mai mare atenție comorilor, ce ni-le îmbie, sub acest raport, chiar trecutul neamului nostru: reprezentate în școală prin învățământul religios: *credița în Dumnezeu și conștiința naționalității noastre*. Sunt singurele două elemente, și cele mai prețioase, cari ne-au călăuzit printre vitregiile și urgiile tuturor veacurilor, sunt singurele elemente, cari au dat putere neamului nostru de-a război toate obstacolele, sunt singurele elemente, cari au format chiagul tradițional al vieții noastre spirituale și culturale.

Credița în Dumnezeu, morala creștină, legată atât de strâns de sufletul neamului nostru, va trebui să fie patrimoniul cel mai prețios, de care alături și mai pe sus chiar de clasicism, va trebui să le inspire idealismul nostru activ, sub flamura căruia voim să înșirăm nouile generații.

În reforma școlară italiană se dă o atenție specială învățământului religios, „fiind tradiția religioasă o calitate specifică a spiritului italian“. Mă întreb, că oare în masa poporului nostru n'a dominat și nu dominează spiritul religios? Răspunsul fără îndoială este, că da. Atuncia pentru-ce nu am utiliza aceeași forță activă, în atingerea țelului, ce-l urmărim în școală: pentru-ce nu am putea face, ca cultura generală, ce o dăm în școală să fie pătrunsă de un puternic sentiment religios, probat veacuri de-arândul, ca elementul cel mai prețios, ca bază chiar al idealismului nostru.

Pentru-ce nu am pune chiar ca centru al activității noastre idealiste *divinitatea*, ca izvor al tuturor legilor morale?

Nu este iertat să se creadă, că învățământul religios ar mulțami numai necesitățile unei pătri cu pretenții culturale mai reduse.

Învățământul religios se impune chiar în interesul păturilor cu o cultură mai avansată; a ne desbrăca noi, un popor tinăr, de tradiții — să-i zicem numai așa — care era mai puternică în trecutul nostru fără de-a putea înlocui cu o tradiție, nu ar însemna oare un salt în vid? Nu ar însemna oare, că ne lăpedăm de patrimoniul, aproape unic afară de sentimentul național, care ne-a fost și va trebui să ne fie și în viitor busola consolidării și a progresului nostru? Credem însă, și avem chiar convingerea, că făuritorii reformei vor ține seamă de tradiția religioasă a neamului nostru și vor utiliza-o, ca o forță vie, pentru formarea caracterului generațiilor viitoare.

Tot asemenea va trebui să se inspire idealismul nostru din tradiția conștiinței noastre naționale, manifestată în cursul veacurilor în evoluția și emanciparea culturii și politicii noastre naționale.

Tradiția conștiinței noastre naționale se leagă foarte norocos și firesc de clasicismul modern francez.

În cât privește concretizarea elementelor constitutive ale *culturii generale*, ca scop al învățământului secundar, va trebui să se țină seamă necondiționat de amornizarea studiilor umaniste cu studiile științifice. Nu va putea fi îngăduit să se dea teren disproporțional mai larg disciplinelor umaniste, decât celor științifice, însă nici invers. Cu atât mai puțin va putea fi îngăduit, să se încarce prea mult material din o parte, și din alta — care e de altfel greșala comună a specialiștilor —, căci în cazul acesta surmenajul elevilor e inevitabil, pe lângă că materialul nu va putea fi asimilat de către elevi.

Altfel aceasta chestiune privește programa, la compunerea căreia necondiționat va trebui să se dea ascultare cuvintelor lui Horațiu: „quid valeant humeri, quid ferre recusent“.

Cu privire la echilibrul dintre disciplinele umaniste și realiste cităm părerea dlui prof. E. Ludwig din Revista gen. a învățăm., care ni se pare cea mai nimerită: „Cultura literară este chemată să formeze individualități puternice, insufleteite de aspirațiuni înalte. Pe de altă parte realismul, care se ocupă cu partea reală, materială a vieții, este sortit să desvolte simțul realității, să formeze minți agere, înarmate cu mult spirit pătrunzător practic, care sub controlul unei judecări obiective asigură succesul în lupta pentru existență. A ține cumpâna dreaptă între idealism și realism este incontestabil o problemă de actualitate în pedagogie, căci școala nu trebuie să tindă spre

tipuri extreme, nu-i este îngăduit să producă idealişti vizionari, dar nici materialişti brutali“.

În stabilirea elementelor constitutive ale culturii generale nu se va putea neglija legătura, ce în mod firesc vor trebui să o aibă între sine școala primară, gimnaziul, liceul și universitatea, cum nu se va putea neglija nici legătura între diferitele grade ale învățământului pur cultural și între gradele învățământului profesional, dacă dorim să facilităm circulația valorilor între aceste două tipuri de școală.

Problema legăturii mai apropiate între aceste două tipuri de școală mi-se pare cea mai dificilă și 'mi aduce aminte de Scilla și Charybdis. Mi-e teamă, că voind să introducem în școlile profesionale un cvant mai mare din elementele culturii generale, le vom distrage dela ținta lor specifică, în schimb încercând în gimnaziu sau liceu introducerea unui cvant mai mare din elementele (partea aplicată la științe) culturii profesionale, vom face să devalveze în calitate cultura generală.

La științe, partea aplicată ar reveni în sarcina școlilor profesionale sau de specialitate, în liceu, după cum credem noi, s'ar tinde numai la asimilarea preciză a cunoștințelor teoretice cu indicațiuni la aplicările practice.

Învățământul primar și cel secundar având ca scop însușirea unei culturi generale, este foarte natural, ca tipul acestor școli să fie *unitar*. Având în vedere acest scop, *specializarea* să excludă din învățământul secundar și în urmare se suprimă din programă *trifurcația* cu toate inconvenientele indicate în articolul nostru anterior.

Specializarea — după terminarea liceului — s'ar face în anul pregătitor la universitate, cum se proiectează.

Probabil și în vederea acestui an pregătitor, pe lângă alte circumstanțe, s'a redus timpul școlarității secundare dela 8 la 7 ani.

Atât eficacitatea anului pregătitor la universitate, cât și reducerea anilor de școlaritate în gimnaziu, pentru care mai în grabă s'ar impune un an pregătitor, mai ales socotind bagajul cultural insuficient, cu care se prezintă în Ardeal (nu știu, dacă nu și în alte provincii) cu deosebire absolvenții școlilor primare rurale, cred că este discutabilă.

AUGUSTIN CALIANI.

Republica monastică de pe Athos.

Peninsula¹⁾ Khalkidike pe hartă pare o mână cu trei degete. Degetul răsăritean e peninsula Muntelui Sfânt, care în antichitate se cheama Akte (țârm de mare). Celelalte două sunt Longos (în antichitate: Sithonia) și Kassandra (în antichitate: Pallene). Antica Akte cu timpul a luat numele muntelui înalt de 2000 metri, numit Athos sau Athon, dela Atho, fiul lui Kronos, care la aruncat în locu-i de azi, ca pe un bolovan, în lupta dată de zei împotriva giganților revoltați și de pe care se zărește soarele dimineții cu trei ore mai de timpuriu de cât din alte locuri. În antichitate, aici s'a distrus de o furtună flota persană condusă de Mardonius (493 a. Hr.) și aici a încercat Xerxes să taie un canal, pentru a deschide un drum de scăpare armatei sale (480 a. Hr.)

Începuturile istoriei Athosului creștin sunt înflorite cu legende poetice, culese de Spiridion Lambros²⁾. Luerul nu trebuie să ne mire prea mult, de oarece călugării erau deprinși mai mult să fantazeze, decât să cugete și Athosul a devenit sediul Hesychastilor și *Contemplatorilor* umbelicului.

Sfânta Fecioară ar fi voit să viziteze pe Lazar pe insula Cipru. Plecă cu corabia din Ioppe, dar vânturi contrare o duseră pe țărmurile Athosului, unde se înălța un templu dedicat lui Apollo sau lui Saturn. Sf. Fecioară debarcă în portul lui Clement, unde în secolul al X. se ridica o mănăstire zisă a lui Clement. După un alt istoric grec, Clement ar fi fost un episcop, care în secolul al III. ar fi încreștinat pe locuitorii Athosului. Îndatăce Sf. Fecioară păși pe uscat, idolii îi anunțară cu glas înalt prezența și învitară pe păgâni să o venereze. Păgânii uimiți se încreștinară, iar sfânta Fecioară acoperi peninsula cu binecuvântări și plecă³⁾.

Creștinismul atonian ar fi primit un impuls puternic dela împăratul Constantin, care a zidit bisericile din Karyes, Vato-pedi și Iviron; aceasta din urmă, pe locul unde ar fi debarcat sfânta Fecioară. Dar ce nu atribue Grecii lui Constantin cel Mare, eroului creștin, celui asemenea cu Apostolii, dela care au moștenit imperiul de răsărit. Cunoscătorii vieții monacale nu dau crezământ legendelor, cari vorbesc de fondări de monastiri anterioare secolului X.

¹⁾ Cf. A. Palmieri în *L'Europa Orientale*, V, 1 și G. Balș în *Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*, VI, 1913.

²⁾ *Πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Νέος Ἑλληνομνημον*, 1912, t. IX. pp. 116—161; 209—244.

³⁾ G. Smymakis: *Τὸ Ἁγιον Ὄρος*. Atena, 1903.

Cu toate acestea, legendele hagiografice studiate temeinic de Kirsopp Lake, profesor de teologie în Harvard, au contribuit mult la clarificarea originilor monastice ale Sfântului Munte. Pe trei personaje se razimă istoria fondărilor monastice de pe Athos: pe Petru Athonianul, pe Eutimiu din Thessalonica și pe Atanasiu Athonianul. Primul făcu vot de a se consacra vieții monacale. Diferite împrejurări îl făcură militar, luptă în Siria și căzu prizonier la Arabi. Această nenorocire el o atribuie neîmplinirii votului său. Făcu deci voturile monacale înaintea Papei, ajunse după mii de peripeții pe muntele Athos și trăi 50 ani în o peșteră. Relicviile sale fură transportate în biserica lui Clement. Amintirea lui se face în biserica Răsăritului în 12 Iulie. Eutimiu din Thessalonica, a cui viață fu scrisă în secolul al IX. de Vasile, arhiepiscopul acelei cetăți, îmbrățișă viața călugărească în 841, trăi câțva timp în o lavră din Olimp, apoi trecu pe Athos. Petrecu trei ani în singurătate perfectă, ca eremit și deveni apoi superiorul unei monastiri. În acel timp Sfântul Munte era neliniștit de pirai, Eutimiu cu doi soți Ioan Kolovos și Simeon se retrase în punctele cele mai neaccesibile. Kolovos fondă o monastire la Erissos, iar în 875, în virtutea unei bule de aur imperiale, obținu un fel de protectorat peste călugării atoniani. La moartea sa călugării săi voiră să devină stăpânii Sfântului Munte, dar nu reușiră.

Adevărata organizare monastică a Sfântului Munte se începu cu Atanasiu Athonianul, fondatorul marelui monastiri, Lavra, a cărui amintire se celebrează în 5 Iulie. Născut în Trapezunt din familie foarte bogată, rămase orfan și fu crescut de neamurile sale în Constantinopol, unde văzu pe Maleinos, unchiul împăratului Nicefor Phokas (963—969) și abatele monastirii Kyminas din Asia Mică. La îndemnul lui Maleinos, el intră în aceasta monastire. Maleinos ar fi dorit să-l lase lui demnitatea de abate, dar el fugi la Athos și remase necunoscut în Monastirea Zygou până în 960, când Nicefor, pe atunci comandant de oaste în Creta și fost penitent de al lui, îl descoperi și-l îndemnă să fondeze Lavra, promițându-i că va îmbrățișa însuși viața monastică. Incoronat împărat, își uită această promisiune, dar sprijini bogat Lavra, care după moartea lui tragică, se bucură de ajutorul financiar al împăratului Ioan Tzimisces (969—976).

Atanasiu compuse în 970, *typicon*-ul sau regula monastirii sale, care era un reflex al regulei Studiiilor din Constantinopol. Ea prevedea viața în comun (coenobium). Monastirea nu putea primi în dar averea călugărilor. Noviciatul era de trei ani. Abatele avea autoritate absolută și era numit pe viață de predecesor, întrucât abatele era ales de un consiliu de 15 călugări mai bătrâni și distinși sub prezidența unui *epitropos*, care pare a fi avut dreptul de a se opune candidaturii unor nedemni.

Atanasiu muri la 1000 sau ceva mai târziu sub ruinele cupolei bisericii, la care lucra.

Regula lui Atanasiu scăzu numărul eremitațiilor (schit mic) și al eremiților și immulți monastirile mari. Se și fondară încă în secolul al X. monastirile mari: Vatopedi, a lui Filoteu, monastirea latină, a amalfitanilor, (aceasta sub impulsul lui Atanasiu) și Iviron. Iviron a fost georgiană, fondată de Ioan Varsavatz, de fiul său Eutimiu și de Thornic, un general vestit, care și după ce intră în călugărie, mai trebui să ia odată armele la chemarea lui Vasile II. (976—1025). Această monastire deveni un cuib de literați georgiani. Comunitățile, mai bine zis micile schituri de eremiți de pe Athos, până la Atanasiu câștigară anumite libertăți, garantate de împărații Bizanțului și aveau un președinte comun, Protos, ajutat de un consiliu zis Catedra celor mai bătrâni.

Reforma lui Atanasiu stârni împotriviri. Vechii eremiți protestară la împărat contra introducerii spiritului lumesc (viața comună) împăratul Tzimisces, de care pomenirăm, trimise la Athos pe Eutimiu, superiorul Studionului. El adună pe toți superiorii (igumenii) și, din sfatul lor eși primul statut al întregului Athos. Se fondă o *Adunare sacră*, din care făcea parte președintele schiturilor, adică *Protos*, cu trei *discipoli* (călugări), Atanasiu cu trei, Paul dela monastirea Iviron cu doi și ceilalți igumeni. *Protos* ul fără *Adunarea sacră* și aceasta fără *Protos* nu putea lua nici o hotărîre. Noviciatul fu redus la un an. Numai puținor călugări li-se dădu voie, să se retragă în celule separate și să-și directiveze singuri viața de contemplațiune și de penitență. Sediul adunării era Karyes, localitate cu multe schituri. *Protos*-ul era ajutat de un econom, care îngrijia ge trebuințele materiale ale monastirilor și schiturilor și anual prezenta *Adunării* o dare de seamă financiară. Erau și *eclesiarhi*, sau măestrii pentru ceremoniile sacre.

Constantin Monomahul (1042—1054.) dădu un alt *Typikon*, care mări puterea *Protosului*. Din acesta aflăm, că *Adunarea sacră* avea 180 de membri.

Secolul al XI-lea fu epoca de aur a cenobitismului athonian. Se formară alte opt monastiri mari.

În secolul al XII-lea începu invaziunea slavă pe Athos. În 1143 Rușii fondează monastirea Xylourgou iar în 1312 pe cea zisă a Thessaloniceanului. Mai târziu căzu în mâinile lor cea a Sfântului Panteleimon, care la început era sub patronatul regelor Sârbiei.

Dintre Sârbi, Ștefan Nemanja și fiul său Savvas, patronul bisericii naționale sârbe, fondară monastirea Khilandar și restaurară Vatopedi.

Bulgarii, reușiră și ei să se stabilească pe Athos și grație a trei nobili de frunte din Ohrida, fondară o mică monastire, Zografu, care în 1280 fu ridicată la rangul marilor lavre.

Între timp, monastirea latină fu părăsită de călugării săi, din cauza dușmăniei crescânde a grecilor față de latini.

Dominațiunea latină a cruciaților încorporează Athosul în despotatul de Thessalonica și îl supuse jurisdicției unui legat pontifical. Călugării rezistară fanatic tendințelor de unire, afară de cei din Iviron, cari aderară la doctrina Bisericii romane. Inocentiu III. însuș se ridică în favorul lor și împăratul Enric (1206—1216) li luă în protecțiunea sa. După reînvierea imperiului bizantin, Mihail Paleologul le ordonă zadarnic să se supună Papii. Nici stăruințele marelui campion al unirii, patriarhul Ioan Vekkos, nu li putu convinge despre necesitatea unirii. Unii monahi în frunte cu protosul, fură uciși și mănăstirile lor incendiate.

În zorii secolului al XIV. (1307—1309) Athosul fu prădat și ruinat de niște mercenari (Catalanii)¹⁾ ai lui Andronic al II. (1282—1328) Din 300 de monastiri și schituri mai remaseră 28 dintre cari 13 mai stau și azi¹⁾. În 1430 Athosul căzu în mâna Turcilor. El își păstră autonomia cu prețul unui tribut. După căderea Constantinopolei Mohamed menținu prin firmanele sale concesiunile făcute de Murat al II-lea

În secolul al XVI. principiul vieții în comun decăzu. Călugării trăiau individual sau în grupuri mici. Viața în comun fu restabilită de patriarhul Ieremia II., care în 1542 fondă cenobiul Stavronichita. Vatopedi se întoase la viața în comun la 1557, iar Lavra la 1573.

Turcii impuseră tributuri grele mai ales în timp de război. În războiul Cretan (1645—1669) Athosul fu globit și de Venețieni.

Guvernul turc, pentru a-și întări autoritatea, reduse la 20 numărul membrilor din Adunarea sacră și în locul Protosului puse un aga la Karyes. Reprezentanții celor patru lavre mari (Lavra, Vatopedi, Iviron, Khilandar) stau în permanență la Karyes și pentru rezolvarea chestiunilor importante chemau și pe reprezentanții celorlalte. Monastirile își trimiteau călugării la cerșit. Cel care aducea mai mult, avea dreptul să fie superior. Le lăsau bani și peregrinii ortodoxi.

În secolul al XVII-lea monastirile nu mai erau cercetate ca aziluri de sănătate. Ele căștigară dreptul *stravropighion*, adică de dependență de patriarh. Eremitul Dionisiu din acel timp, în o scrisoare către Adunare, arată pe călugării leneși și desfrânați, monastirile înglodate în datorii, vasele sacre zălogite Evreilor.

În secolul al XVIII-lea începe redeșteptarea națională a Grecilor și la Vatopedi se deschise în 1749 o școală ajunsă celebră sub Eugen Bulgaris, grație stăruințelor abatelui Meletios și ajutorului finaciar al patriarhului Ciril al V. În 1783 patriarhul Gavril începu reorganizarea Athosului. Se refăcu admi-

¹⁾ S. Lambros: *Τό "Αγιον" Όρος Καί οι Καταλώνοι. Νεος Έλληνομνημων*, 1909 t. VI. pp. 312—321.

nistrația centrală din Kayes. Fiecare comunitate trebui să-și prezinte bilanțul anual patriarhului. Până în 1839, cele mai multe monastiri reveniră la viața în comun.

Athosul, cu toată opoziția călugărilor bătrâni se dădu pe partea Grecilor în războiul acestora de independență. Dar în 28 Decembrie 1821, Turcii îl ocupară și îi impuseră 1,500,000 piaștri tribut de războiu. Acest tribut, precum și jafurile Turcilor și Grecilor cauzară pierderea multor comori artistice.

În 1823 Athosul avea 20 monastiri, 925 Monahi cenobiți, 244 locuind în cele (apartamente cu grădină cam pentru trei inși), 281, locuind afară de Athos, 150 novicii și 400—500 monahi în schituri.

În jumătatea a doua a secolului XIX. Rușii cu armele științei și ale diplomației, își câștigară 1 lavră, a sf. Panteleimon, numita de atunci Russiko, 4 schituri (monastire mică dependentă de lavră), 34 celle (Kellion) și 187 eremitagii. Întâi se introduceau într'un kellion, pe care lărgindu-l, cu bani și presiuni diplomatice îl transformau în schit, care putea fi mai populat decât o lavră. Călugării ruși se recrutau adesea din armată. Se tindea la rusificarea Athosului. În 1912 Rusia voi să formeze din Athos o republică sub protecția puterilor ortodoxe, ceea ce însemna rusificare pur și simplu.

În timpul războiului mondial monahii greci fură persecutați de Ruși și internați în Mitilene. Azi Rușii sunt mai puțin războinici. Nu mai primesc bani nici de acasă nici dela peregrinii, cari veneau la Athos în număr mare altădată. Locul Rușilor pe Athos încearcă să-l ia Sârbii, voind să facă din Athos pământ sârbesc.

Azi Athosul e pe teritor grec deși, autonom. Viceguvernatorul grec stă la Poligyrou, afară de teritoriul monastic. Unsprezece monastiri, Dionysiu Kutlumusiu, Zografu, Karakallu, Simopetra, Sf. Paul, Xenofontos, Gregoriu, Esfigmenu, Russiko, Kastamonitu, duc viață în comun. Sunt guvernate de igumen, asistat de doi vicari, aleși, de toată comunitatea sau de un consiliu de 8 sau 10 membrii, după constituțiunile singuraticelor monastiri. Partea materială e în grija unui econom. Novicii nu pot fi imberbi și trebuie să aibă 20 ani trecuți. Arareoi se admit novicii de 40—50 ani.

Celelalte nouă sunt guvernate de doi comisari, ajutați de 10 sau 15 călugări, cari compun adunarea monastică. Abatele are autoritate mai mult nominală. Călugării formează două clase, una aristocratică și una democratică și își păstrează dreptul de proprietate, iar unii primesc plată fixă pentru lucrul lor. Se primesc în noviciat și bătrâni, dacă plătesc la intrare 10—30000 franci și anual 1000 franci.

Viața călugărilor, după constituțiunile lor, este o viață de rugăciuni și mortificații. Postul e de rigoare. Nu se mănâcă carne. Chiar când o prescrie medicul, ea se prepară afară de

monastire. Postul e mai riguros Lunia, Miercurea și Vinerea. Lucrul cu mâna îl fac lucrători plătiți.

După statistica lui Sotirios, Athosul are azi 7970 călugări. Grecii au 17 monastiri, 7 schituri, 154 celle (kellion) și 3706 monahi; Rușii o monastire, 2 schifuri, 31 celle și 1914 monahi; Bulgarii o monastire, un schit, 6 celle și 243 monahi; Sârbii o monastire și 89 monahi; Românii 2 schituri, 12 celle și 379 monahi; Georgiani 1 cellă și 14 monahi.

La ceea ce spune Palmieri, mai putem adauge ceva, după d. G. Balș în a sa Notiță despre arhitectura Sfântului Munte, apărută în Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice, anul VI, 1913.

După prăbușirea imperiului bizantin Athosul (și toate patriarhiile Orientale) răzimau tot mai mult în sprijinul bănesc al generoșilor și de Hristos iubitorilor noștri voievozi, mitropoliți și boieri. Din cele 20 monastiri de pe Athos 19 sunt înșirate aici, ca unele cari s'au restaurat, s'au adaptat cu bani românești sau au primit daruri prețioase. D. Balș spune că s'a construit de Gr. Ghica-Vodă ca ctitor, schitul Prodrom. Palmieri ne amintește de schitul românesc Sf. Ioan Botezătorul. Astfel știm, care sunt cele două schituri românești din statistica lui Sotirios.

Iată aici monastirile, cari au primit ajutoare și daruri românești:

1. *Protaton* dela Bogdan vodă în 1507; *Iviron* dela Mihaiu, Mihnea, Șerban Cantacuzino, Matei Basarab și Elena Doamna, și dela Visarion proegumen (1737); *Karakallu* dela Petru Rareș, Lăpușeanu, Matei Basarab și Elena Doamna; *Lavra* dela Vladislav Radu (1526) Matei Basarab și Elena Doamna. Constantin Brancoveanu; *Sf. Paul* dela Stefan cel Mare, Neagoe, Brancoveanu; *Dionisiu* dela Neagoe-Vodă, Petru Rareș, Lăpușeanu și Rucsandra și proegumenul Anton din Moldova (1615); *Grigoriu* dela Ștefan cel Mare și Doamna lui Maria Paleologina, și dela mitropolitul Grigorie al Ungro-Vlahiei (1761); *Simopetra* mile adunate în Muntenia de egumenul Evghenie, din cari a fost restaurată în 1599; *Stavronichita* dela Șerban Cantacuzino; *Pantocrator* dela logofeții Stan, Barbu, Gavriil; *Vatopedi* dela Ștefan cel Mare, Neagoe, Maria Doamna lui Șerban Cantacuzino, Scarlat Callimah, Maria lui Const. Bălăceanu (1709) Varlam mitropolitul Ungro-Vlahiei (1749); *Esfignenu* dela mitropolitul Veniamin Costachi; *Khilandar* dela Elena Doamna; *Zografu* dela Ștefan cel Mare și Doamna Maria; *Diochiaru* dela Lăpușeanu și Doamna Rucsandra, și Teofan mitropolitul Moldovei, care s'a și retras și murit acolo; *Xenofontos* dela Matei Basarab și Elena Doamna, Constantin vornicul și fratele său Radu, dela Nilcuman și soția lui Aga (1564); *Sf. Panteleimon* (azi Russiko) dela Scarlat Callimah și ai săi, în 1814. Ea s'a și numit »chinovion (coenobium) al Callimahizilor«. *Kutlumasiu* fu refăcută din temelie de Radu și Neagoe-vodă, încât se numia: Lavra cea

mare a Țării Românești. Lista aceasta cu nume ilustre și sfinte ar mai trebui completată încă foarte mult, dupăcum spune însuși d. Balș. Ea este un palid reflex al imenselor jertfe generoase, făcute cu gând curat de neamul nostru pentru ortodoxie, care adesea a fost armă politică în mâna Bulgarilor, Grecilor, Turcilor, Rușilor chiar și a Sârbilor. Nu e prin urmare nici o mirare, că legăturile sufletești între ortodoxia balcanică și cea română nu au putut fi aproape niciodată de o prietenie sinceră.

S. ULPAN.

Protestul din 1842 al Blajului împotriva limbii maghiare.

Dieta dela Sibiu din 1837/38, la care participase și episcopul Lemeni însoțit de secretarul său Simeon Bărnuțiu și în care se cetise petiția episcopului Moga în chestiunea Românilor gr.-ort. din pământul crăesc (Fundus regius), fu închisă la 31 Martie, dupăce se discutase pe lung și pa larg chestiunea introducerii limbii maghiare în afacerile publice în locul celei latine.

Dieta se redeschise la 25 Noemvrie 1841, dar nu la Sibiu, ci din nou la Clujul turbulent.

În această dietă avea să revină pe tapet într'o formă și mai acută chestiunea limbii maghiare, precum și chestiunea contopirii Ardealului cu Ungaria.

Ungurii erau plini de încredere. Împăratul numise de guvernator al Transilvaniei pe eruditul conte Iosif Teleki, un calvin înflăcărat, care era în asentimentul maghiarimii din Ardeal. De aceea l-au și primit la Cluj cu o solemnitate extraordinară. Ungurii din Ardeal reușiseră pe sub mână să înlocuiască aproape pe întreagă linia limba latină cu cea maghiară, afară de corespondența cu Viena și proiectele de legi ale dietei.

De data aceasta ei voiau să delătura și aceste din urmă contraforturi ale limbii latine diplomatice, și să sancționeze prin un articol de lege supremația limbii maghiare în detrimentul limbilor celorlalte națiuni din Ardeal.

Proiectul a și fost prezentat din partea baronului *Kemény Dénes* (Papiu Ilarian și dl. Bogdan Duică îi zic Kozma Dénes) cu asentimentul guvernului și apoi publicat în *Erdélyi Hiradó* din Cluj. În punctele 7 și 8 ale acestui *proiect de lege* se prevedea: „1. că cunoașterea limbii maghiare după 10 ani, va fi condiția exclusivă pentru împlinirea oricăror oficii bisericești; 2. ca tot peste 10 ani, obiectele de studii în școlile blăjene nu se vor propune decât în graiul maghiar și 3. că studiul limbii maghiare urmează a fi introdus până și în școlile sătești“¹⁾.

Acest proiect de lege a avut asupra Consistorului și-a corpului profesoral din Blaj efectul unei bombe. „*Fiecare vedea în acel proiect de lege sentința morții ce se prepara naționalității române în Transilvania*“, ne spune Papiu Ilarian“).

În acele momente critice episcopul Lemeni era la Cluj, la dietă, unde fusese poftit a se prezenta în calitate de regalist, din partea președintelui dietei, baronul Francisc Kemény, în baza edictului 18 a părții a V-a din „*Compilata Constitutio*“.

În Blaj — judecând după protestul Consistorului și remonstrațiunea episcopului s'ar fi aflat mai întâi vestea despre articolul proiectat, din ziare,²⁾ cu toate că deja în *scrisoarea sa* din Cluj cu data *10 Februarie* (29 Ian.) 1842, către arhivarul său din Blaj, Ioan Turcu, *episcopul Lemeni* — după ce amintește acestuia că ceruse să-i trimită conceptul petiției iscălite de el și de episcopul neunit și așternută Maiestății sale la 1833, și nu copia aceleia — *făcea* tot odată *cunoscut*, că „privitor la limba maghiară s'a hotărît ca corespondențele oficioase să se facă toate în aceeași limbă și de cei din țara noastră și după zece ani nimeni să nu fie hirotonit, dacă nu o știe pe aceasta. „*N'am voit*“ — spune Lemeni mai departe — *să fim de față la ședințe, căci dacă au atacat atât de vehement pe deputații*

¹⁾ Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, Buc., 1924. Adnexe p. 210.

²⁾ *Istoria Românilor din Dacia superioară*, I, 115.

³⁾ „*Primum e publicis Ephemeridibus de projectato proximis diebus in Comitibus Diaetalibus... edoctum...*“ Incepe protestul Consistorului din Blaj (Cf. Papiu Ilarian o. c. p. 243, Barițiu, *Părți alese*, I, p. 752). Deci e greșit redat la dl. Bogdan Duică, în traducerea românească a protestului „*primum*“ cu „*abia acum*“, (Cf. o. c. adnexe p. 209). — Se poate, că se accentuează aflarea știrii mai întâi din ziare, și numai ca să nu aibă aparența că episcopul a pus la cale protestul.

națiunii săsești, ce-ar fi făcut cu noi; dar ca absenți putem scrie cele de lipsă Majestății Sale...¹⁾ Deci pe lângă informația din ziare blăjenii aveau și încunoștințarea capului bisericesc, care deja în 10 Februarie preconiza ce e de făcut și despre care aveau convingerea deplină pe care și-o exprimă apoi și în protestul ce îl aștern pentru a-l înainta la locurile competente, că în aceasta chestiune modul de a vedea îi este același cu al lor.

Fiind la ordinea zilei o chestiune atât de vitală pentru școlile Blajului și în general pentru limba națională, Simeon Crainic, care avea întreitul rol de prepozit capitular, vicar general și prodirector al liceului, convoacă la câteva zile după scrisoarea lui Lemeni către I. Turcu, în 15 Februarie 1842 ședința Consistorului unde, în mod neobicit, pe lângă canonici invită „tot colegiul profesoral“ și cu unanimitate și cu un entuziasm ne mai pomenit s'a decis redactarea unui protest contra proiectului de lege al dietei ungurești, care „ca un mare pericol ne amenință pe noi, biserica și naționalitatea noastră“²⁾.

Protestul împotriva acelu neomenos proiect de lege a „contopirii“, menit să fie o lege „ucigătoare de naționalitate“ (cum zice Bărnufiu), a și fost compus. La redactarea lui va fi avut de sigur un rol preponderant Bărnufiu, care dela 1839 se reintorsese din nou la catedra sa de filosofie. Bărnufiu mai mult decât oricare altul era pătruns de principiile imprescriptibile ale dreptului natural, pe care pe baza lui Krug îl preda de pe catedră elevilor săi. — Revolta sufletească a lui Bărnufiu, care se comunicase și celorlalți membri din ședința memorabilă a consistorului, a fost turnată în acel protest cu data de 15 Februarie 1842, provăzut cu iscăltura vicarului general Simeon Crainic și a notarului consistorial Ștefan Manfi și care apoi a fost trimis episcopului Lemeni la Cluj,

¹⁾ Protocollum Praesidiale Episcopatus Fogarasiensis pro anno 1842. „Quoad linguam Hungaricam Conclsum est: ut correspondentiae officiosae omnes eadem lingua et a nostratibus fiant et post decennium nullus ad ordines promoveatur hujus ignarus. Nolumus sessionibus interesse, si enim Nationis Saxonicae deputatos adeo vehementer aggressi sunt, quid nobiscum egissent, verum qua absentes possumus. necessariae suae majestatis perscribere. Si enim ad hoc obligamur ut connationalitas articulariter non detur, tum nihil obtinemus sed vel quod habuimus perdemus“.

²⁾ Papiu Ilarian, o. c. p. 15 și Adnexe p. 245.

pentru a-l aşterne împăratului, ca o doleanţă a neamului întreg.

Acest protest care constituie un titlu de glorie neperitoare a Blajului, e un model clasic de dragostea şi convingerea cu care preoţimea înaltă şi profesurimea din Blaj a ştiut să apere limba strămoşească şi să-şi apere şcolile pe cari numai naţionale le înţelegea să fie¹⁾.

Protestul după ce aminteşte de dreptul inalienabil şi inprescriptibil pe care-l are ori care naţiune de a se folosi de limba sa maternă în propriile afaceri, apără prin următoarele fraze, cari merită să fie reproduse, şcolile Blajului: „*Scopul şcolilor din Blaj a fost ca şcolile acestea să fie un Institut naţional, slujind la promovarea culturii morale, religioase şi literare între Români şi noi suntem întâiu convinşi că, pentru dobândirea acestui rezultat, nu există vreun mijloc mai potrivit decât limba română, ca limbă maternă; de acest mijloc s'au servit şi străbunii noştri şi ne servim şi astăzi; în această limbă au fost instruiţi în ştiinţele necesare acelu nobil scop preoţii aceia cari au cultivat virtutea şi religia.*

Este deci evident, că limba aceasta nu poate fi scoasă din şcolile blăjene decât cu primejduirea moravurilor şi a religiozităţii şi — ceeace pentru noi nu e mai puţin dureros, — cu ruina scumpei noastre naţionalităţi. Mărturisim însă sincer, că nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba nici odată, în veci vecilor, noi şi naţiunea noastră nu putem fi obligaţi printr-o lege care, pentru datinele şi credinţa noastră, pregăteşte un pericol şi un obstacol, iar pentru naţionalitatea noastră ruină şi peire“²⁾.

În acest ton plin de demnitate şi naţionalism intransigent e scris protestul întreg, ecou al ideilor profesate de profesorii tineri însufleţiţi şi de bătrânii consistorialişti, cari l-au aprobat în unanimitate cu entuziasm.

¹⁾ Textul protestului e tipărit în original (latinesc) la Papiu Ilarian o. c. 243—246 şi la Barişiu o. c. 752—754, iar în traducere (după textul lui Papiu Ilarian) la dl. Bogdan-Duică o. c. Anexe, 200—211.

²⁾ Bogdan Duică o. c. Adnexe, p. 211. Papiu Ilarian, o. c. p. 246. „... Fatemur autem sincere, non tantum post decem annos, sed neque post decem saecula, imo nullo unquam tempore nos nationemque nostram lege obligari posse, quae moribus, ac religiositati periculum ac obicem nationalitati vero ruinam parat ac interitum“.

Soarta acestui protest a fost prezentată în istoriografia noastră în diferite chipuri. *Papiu Ilarian*, amintește numai că a fost trimis episcopului Lemeni la Cluj, dar că nu știe dacă s'a trimis (pentru informație și solidarizare) și consistorului din Sibiu. Știe însă că Sibiul n'a făcut nici un pas în această cauză, iar „episcopul din Blaj n'a aflat cu cale și de lipsă *chiamarea sinodului*“¹⁾.

Barițiu amintește în mod sumar de „cunoscutul“ protest al consistorului din Blaj și de protestul Sașilor, și că „urmarea celor două proteste fu, că curtea în loc de a confirma proiectul de lege sugrumător de alte două limbi, l-a reînforțat dietei modificat așa, încât aceasta în loc de a primi de bune acelea modificări moderate, în lungi discuțiuni combătându-le a și protestat la curte asupra lor“²⁾.

Dl. *Păcățianu* vorbind de acest protest trimis lui Lemeni, riscă afirmația, că: „... e de notat, că episcopul nu a întreprins nici un pas pentru a satisface dorinței generale exprimate în *acea reprezentațiune*“³⁾. S'ar părea însă că ar vrea să scuze atitudinea lui Lemeni, amintind mai departe, că „Era poate și de prisos, pentrucă situația era foarte favorabilă Maghiarilor și Ungurismului“.

În acelaș an cu dl. *Păcățianu* *Dr. Augustin Bunea* în *Enciclopedia română* (v. III p. 79) scriind biografia lui Lemeni spune că episcopul „Cu remonstrațiunea sa din 8 Martie (24 Febr.) 1842 înainta la curtea împărătească vestitul protest al capitlului din Blaj în contra proiectului de lege, prin care limba maghiară avea să se introducă nu numai în administrațiunea internă bisericească și în toată corespondența oficială, ci și ca limbă de propunere în școalele din Blaj. Astfel proiectul acesta nu deveni lege“.

Avem deci o indicație precisă, bazată pe un dat concret și oricine după această dată (1304) 1904 încearcă se acuze pe episcop de pasivitate, ori că n'a făcut nimic în înțelesul protestului, e condus de intențiuni cari nu-l onorează.

Informația dată de regretatul *Bunea* în mod laconic suntem în situația de a o completa. În *protocoalul presidial al episcopiei din Blaj de pe anul 1842 se află la No. 225 cu data de 8 Martie (24 Februarie) conceptul în latinește a re-*

¹⁾ O. c. pp. 116-117.

²⁾ O. c. pp. 622-623.

³⁾ Cartea de aur, I ed. II. p. 176.

monstrațiunii lui Lemeni, pe lângă care a înaintat împăratului protestul Consistorului ¹⁾).

Remonstrațiunea pe care din lipsă de spațiu regret, că nu o pot da în întregime, acopere întru toate punctul de vedere al Consistorului, deși îi lipsește întru câțva avântul și expansivitatea protestului profesorilor și al canonicilor din Blaj.

Vorbind despre protestul accluz al Consistorului spune, că e conștiu el însuși, că dorința acestuia e dorința întregului cler și a sârmanei națiuni²⁾, și că acestei națiuni nici nu i-se poate întâmpla un rău mai mare decât acela, ca atunci chiar pe când aștepta cu lăcomie dela spiritul de dreptate al staturilor țării o mângăiere și o îmbunătățire a sorții sale, atunci să fie lipsită în răstimp de 10 ani chiar și de unicul său drept natural. Lemeni nu e împotriva ca legile să se aducă în limba maghiară și corespondența oficioasă să decurgă în aceeași limbă, ba nu e contra nici chiar la aceia, ca membrii clerului român să știe limba maghiară pentru a se putea înțelege cu Ungurii și Săcuii, precum și cea germană pentru a se putea înțelege cu Sașii și cu Comănduirea armatei, dar află de calea cea mai potrivită și mai sigură pentru înaintarea în cultură a acestei națiuni, ca învățământul în școlile elementare să se dea în limba română, iar în cele normale să se țină socoteală și de limba maghiară și germană. Pentru afacerile interne bisericesti să se mențină ca și până acum limba română, cu atât mai vârtos că și slujba dumnezească se săvârșește în limba română.

Fiecare națiune are dreptul — spune Lemeni — să se desăvârșască; iar cultura poporului român trebuie să-și ia începutul dela cultura limbii sale materne, care după schisma bisericii orientale multă vreme a fost exclusă din partea limbii ilirice (sârbească) și prin impunerea de vlădici sârbi peste preoții români.

De încheiere episcopul amintește, că în virtutea datoriei ce-i incumbă, se adresează Majestății sale în numele său, al întregului cler și al „națiunii valache“, care face mai mult de

¹⁾ Protocollum Praesidiale Episcopatus Fogarasiensis pro anno 1842 Nr. 225 Die 8-a Martii/24 Februarii Ratione proiectati articuli de lingua Hungarica adveniēte et ex parte V. Capituli remonstracione.

²⁾ Ibidem. „...Cuius quidem desiderium totius Cleri et afflictæ nationis desiderium esse et ipsemet conscius sum.

jumătate din populația Transilvaniei¹⁾, și cere moderarea articolului de lege proiectat, astfel, ca afacerile cari privesc sfera de activitate bisericească a națiunii române să fie tratate ca și până acum în limba națională și ca în școlile lor să o poată întrebuința pentru însușirea științelor.

In 11 Martie (27 Febr.) Lemeni scrie agentului aulic S. Marusi la Viena să imanueze fără întârziere Majestății Sale, două cereri ce-i trimite. E vorba de protest. Spune și în scrisoarea aceasta, că el nu e împotriva nici acum, precum n'a fost nici în dieta țării, ca limba maghiară să devină limbă oficioasă. „Dar să ne oblige ca afacerile noastre oficioase bisericești să decurgă în ungurește și în aceeaș să fie și instrucția în școlile din Blaj, aceasta nu o putem primi, și nici nu se poate aștepta“²⁾. *Fiecare popor are dreptul să se perfecționeze și nici o lege nu-l poate despoia de limba sa maternă*, prin urmare vrând aceasta produc numai înstrăinare“. Aici urmează un pasaj, pe care regretatul Dr. Ioan Rațiu l-a omis, crezând poate că e compromițător la adresa lui Lemeni. El redau anume, pentru a nu fi învinuit cândva, că ascund lumina sub obroc. Pasajul e următorul: „... pe când până acum, am fost reușit întru atâta, cu frumosul, încât afară de comitatele cele mai sărace deja nici n'am mai avut preot dintre cei mai tineri, care să nu știe ungurește³⁾. In remonstranția sa Lemeni arătase pentru ce nu se împotrivesc ca preoții să știe limba maghiară și germană. De altfel el continuă îndată: „Iar că Românii, învățând ungurește, să se maghiarizeze, numai teoretice se poate închipui, dar a o realiza, pentru celce cunoaște Ardealul e cu neputință, căci suntem mai mulți, decât eele trei națiuni laolaltă⁴⁾).

¹⁾ Ibidem... „vi incumbentis muneris Vestrae Majestati Sacratissimae meo, totius cleri, et nationis Valahicae plus quam medietatem populi Transylvanici efficientis nomine de genu supplico...“

²⁾ Ibidem, Nr. 236 Die 1 Martii—27 Febr. Aulico Agenti S. Marusi... De hogy egyházi hivatalos ügyeinkben arra kötelezfessünk, hogy magyarul folyjanak, — és a balázsfalvi iskolákban azon legyen az oktatás, azt be nem fogadhatják; s nem is kívánhatják“. Scrisoarea a fost publicată cu unele omiteri de cătră Dr. Ioan Rațiu în „Ioan Rusu“ Blaj, 1907, pp. 32—33.

³⁾ Ibid. „... hollott eddig szép szerint annyira vittem volt, mikép kivévén a legszegényebb megyéket már papom se volt az ujjabb közül ki magyarul ne tudjon“.

⁴⁾ Ibid. „Hogy pedig az oláhok magyarul tanulván élmagyarosodjanak csak elméletileg — theoretice — gondolható, tetteleg kivinni — aki Erdélyt ismeri — lehetetlen, — mert többen vagyunk, mint összesen, a három nemzet“.

In 18 (6) Martie Lemeni scrie din nou agentului aulic Marusi exprimându-și speranța, că cele două petiții cu adnexele dimpreună, trimise Majestății Sale le va primi cât mai curând, la caz că nu le-a primit până acum ¹⁾, îi mai trimite două, și îl roagă ca și în chestiunea acestora, ca și în chestiunea celor de mai sus să facă tot ce e de făcut.

Agentul aulic s'a și achitat de însărcinarea dată. Împăratul Ferdinand luă cunoștință de cererea îndreptățită a Românilor și, mai adaugându-se și protestele Sașilor pe cari de asemenea îi jicnea articolul de lege proiectat, deși nu în așa măsură, denegă sancționarea; iar limba română rămase și pe mai departe în drepturile ei în școli și în afacerile bisericești ²⁾.

Asistăm prin urmare la o învingere câștigată împotriva maghiarismului cutropitor din partea bisericii greco-catolice, care lupta în numele națiunii române. În această învingere își are partea sa și Consistorul și inclusive profesorimea din Blaj, precum își are partea sa și episcopul Lemeni.

Și acum, după ce din rezultatul final înregistrat de Barițiu (1890), din indicația precisă dată de Bunea (1904) și din scrisoarea publicată de Rațiu (1907) se știa că protestul nu s'a mușamalizat, ci și-a ajuns rezultatul dorit, în 1924 vine d. Bogdan-Duică și într'o carte scrisă cu multă erudiție, dar și cu multă patimă, susține un mare neadevăr — numai de dragul concepției de-a preamări pe, de altfel vrednicul de laudă, Simeon Bărnăușiu, prin terfelirea episcopului cu care acesta mai târziu avea să ajungă în conflict. Vorbind despre protestul din 1842, d. Bogdan-Duică deși cunoaște toate izvoarele menționate mai sus, încheie cu conclusia falsă, că „nici Brașovul, nici Blajul nu-l mișcă pe episcopul Lemeni, care a cetit protestul dela Blaj (se vede pentru sine!) dar nu a făcut nimic în înțelesul lui” ³⁾.

Iar ceva mai încolo, că: „Nația nu a găsit nici un apărător” ori că: „Pasivitatea episcopului a fost o ultimă decepție pe care Bărnăușiu nu i-a iertat-o. El trase fireasca concluzie că, dacă episcopul nu-și face datoria, trebuie să și-o facă biserica convocată în sobor; că, dacă păstorii religioși

¹⁾ Ibidem, Nr. 273 „Agenti Aulico Sam. Marusi”, ... „remélem hogy az e folyó hó 11-dikén ő Féltségéhez küldött két kérelem levelet a mel- lékeltekkal egyetemben, ha csak eddig nem, minél előbb kezéhez veendi”.

²⁾ Dr. Ioan Rațiu, Ioan Rusu, p. 33.

³⁾ Viața și ideile lui Simion Bărnăușiu p. 55.

greșesc, turmele credincioase nu trebuie să mai asculte de ei ci de instinctele lor sănătoase" ¹⁾).

Concluzii pe cât de categorice, pe atât de eronate. — Provocarea la neputința Brașovului de a-l mișca pe Lemeni, ar voi să reiasă din câteva citate făcute din Gazeta și Foaia lui Barițiu, citate din cari prin nici un soi de silogism nu se pot trage concluziile dlui Bogdan-Duică, iar asupra faptului că Blajul l-a mișcat sau nu pe Episcopul său să lucreze în înțelesul protestului, cred că e superfluu să mai inzist.

Dl. Bogdan-Duică putea să facă dreptate lui Bărnuțiu fără să trebuiască să facă nedreptate lui Lemeni.

E dureros când înșiși bătrânii dascăli deviază dela calea cea dreaptă a adevărului.

Dr. CORIOLAN SUCIU.

Franciscanii lucrează la Milcov înainte de anul 1241.

În numărul al doilea din anul acesta, 1925, al „Culturii Creștine“ s'a publicat un articol asupra timpului, când Franciscanii (fratres minores) au început a lucra în ținuturile Cumaniei de mai înainte sau în Moldova de azi²⁾.

Intrădevar Autorul își pune întrebărea: *Au lucrat misionari franciscani în dieceza cămănană între anii înființării ordinului minorit și anul 1241, când Episcopia de Milcov a fost distrusă de către Mongoli?*

Afirmând cu toată siguranța, că, vorbindu-se despre acea epocă, nu poate fi vorba despre frații minori conventuali, căci ca Ordin separat și aprobat ca atare de Sf. Scaun, Conventualii n'au existat înainte de anul 1517.

Această afirmațiune, după cum arată în notă, o bazează pe un act al Papii Plu X. privityr la familiile franciscane, în care se zice: „Minores Conventuales protecto, ut corpus dis-

¹⁾ Ibid., p. 56.

²⁾ Cf. și numărul de față la articolul *Episcopia Cumană*, p. 140 (N. R.)

tinctum, ante annum 1517 non extiterunt." Din acestea, concluzia autorului ar fi, că franciscanii minori, chiar dacă ar fi fost în dieceza Cumană în acea epocă, ei n'ar fi fost franciscani minori de aceia cari sunt și azi în Moldova, după cum e cunoscut tuturor.

Ori, chestiunea aceasta a fost foarte agitată în decursul mai multor veacuri în însuși Ordinul franciscan, așa că argumentele rezolvirii ei sunt foarte bine cunoscute, iar al lui Pius X este incomplet redactat și rău interpretat.

Nu se pot expune pe larg, într'un articol de revistă, toate documentele, prin cari se probează, că Frații Minori Conventuali de azi, ca corp juridic, sunt aceiași ca și Frații Minori, înființați de Sf. Francisc de Assisi și aprobați de Onoriu al treilea în 1209, voim totuș să o facem pe scurt pentru a lămurii întru câțva pe cei nedumeriți în această chestiune.

Pentru a arăta legătura juridică a Fraților Minori din epoca despre care se tratează, ajunge a proba, că numele de *Conventual* s'a întrebuițat în Ordinul Fraților Minori ai Sf. Francisc chiar din întâiele timpuri.

Sfântul Francisc, înființând Ordinul său, a vrut să se deo-bească mai ales în disprețul bunurilor acestei lumi printr'o sărăcie eroică.

Insuflețiți de duhul acesta, fiii și urmașii lui la început se țineau cu totul retrași de șgomotul lumii, lucind prin colibi, departe de orașe și sate, ocupându-se cu rugăciunea, contemplațiunea și pocăința, venind în contact cu oamenii numai pentru a predica cuvântul lui Dumnezeu. Cu toate acestea, chiar de pe timpul Sf. Francisc, unii dintre frați, păstrând duhul și practica sărăciei, au început a se ocupa cu studiile.

Așa s'a întâmplat, că chiar Sf. Anton de Padua a fost ales cel dintâiu pentru a ocărmi studiile. Așa a făcut și Sf. Bonaventura. Pentru aceasta acei frați erau nevoiți a trăi împreună, cu Sf. Francisc. Mai apoi, crescând din ce în ce tot mai mult numărul fraților, mulți s'au adunat în diferite comunități, fie pentru a se pregăti la misiunea lor prin studii mai metodice, fie pentru a-și împărtăși mai ușor duhul de rugăciune și de contemplațiune. Cele trebuincioase pentru ale vieții, casele, hrana, îmbrăcămintea, le primiau de pomană dela credincioși sau și-le procurau prin munca proprie, fără a-și păstra proprietatea, așa că rămăneau observatori ai Re-

gulei Sf. Francisc. Tovărășiile de felul acesta ale fraților minori, îndrumate și ocărnuite chiar de superiori, legitimitii urmași ai Patriarhului de Assisi, s'au înmulțit și au fost numite „Conventus“.

Alții dintre frați însă au preferat să rămână, ca mai înainte, în „Tuguriola“ departe de tovărășia celorlalți, pentru a-se ocupa fiecare a parte cu rugăciunea și pocăința.

Astfel s'a întâmplat, că frații minori ai Sf. Francisc chiar de pe la 1230, unii locuiau în convente sau comunități „Fratres de Comunitate“, iar alții locuiau afară de comunitate „in saltibus et in silvis“, departe de orașe și sate și de tovărășia celorlalți.

Aproape de locuințele fraților minori din Comunități, prin concursul poporului, care alerga la ei, atras de binele sufletesc ce-l afla oricând, s'au clădit și biserici, dintre cari unele sunt monumente mărețe și până azi.

Din frecventarea extraordinară a bisericilor de lângă casele Comunităților s'au ivit mai apoi chestiuni serioase între frați și restul clerului, care pretindea, că bisericile fraților să fie lipsite de orice privilegiu dat altor biserici. Pentru a pune capăt neînțelegerilor, Inocențiu IV, 1250, prin Bula „*Cum tamquam veri*“, declară bisericile fraților minori „*Conventuale*“: „*Praesentium auctoritate decernimus, ut Ecclesiae vestrae omnes ubi conventus existunt, Conventuales vocentur*“¹⁾.

Acest privilegiu, dat bisericilor unde erau convente, sluji, după cum notează Waddingo²⁾, a le deosebi de locuințele fraților eremiți și a-le asemăna cu celelalte biserici, așa zise colegiate sau catedrale, și să poată fi funcționate la fel cu ele.

Numele de *Conventual* dela biserici, cu timpul, a trecut la casele, unde locuiau frații minori, cari le oficiau; iar dela case la înșiși frați. Aceasta ne-o spune Papa Clement IV în bula s'a din 1265³⁾, din care se vede, că în Ordinul fraților minori erau unele locuri, cari se numiau „*Conventuale*“, iar altele „*Neconventuale*“; adică, erau unele case, unde frații

¹⁾ Bull. Fran. V. I. p. 538.

²⁾ Annal. Ad. an. 1252. „Non alia de causa, quam monasteria ab eremitoriis distinguerentur“.

³⁾ Bull. Fran. Min. V. III. p. 25. „*Cum dilecti*“. „Procuratores praeterea unum vel plures ad supradicta omnia constituendi ad insinuationem Ministri (Provincialis), Custodum, Guardianorum Conventualium, dictae Provinciae etc.“

aveau drept la capitol — adunări generale pentru binele comun —, iar altele, care nu aveau acest drept. Astfel, *frate conventual* însemna *frate minor*, care locuia într-o casă conventuală, care avea drept la capitol; și *frate neconventual* însemna *frate minor*, care locuia în case neconventuale, ce nu aveau drept la capitol.

Acest nume de *Conventual*, dat mai apoi de Papi fraților minori din convente de nenumărate ori, după împrejurări, și de scriitorii lucrurilor franciscane, nu putea însemna deosebire de familie și familie, fiind în Ordinul fraților minori numai o singură familie juridică, ci era numai un calificativ, prin care se arată frații minori din convente, unde de altminterlea era corpul moral juridic și ierarhic al Franciscanilor, deoarece Superiorii toți — Generalii, Provincialii, Custozii și Guardianii — stăteau în convente; spre deosebire de frații minori, cari stăteau în eremitorii, fără a forma un corp juridic, de oarece n'aveau drept de capitol, nici n'aveau Superiori deosebiți de ai fraților din convente.

Așadar din bulele Papilor, începând dela Inocenție IV, 1250, și până la Leon X, 1517, rezultă, că numele de *Conventual* a ezistat, arătând familia sau Ordinul Sf. Francisc, al fraților minori, cu succesiunea Superiorilor legitimi. Acest nume s'a dat de către Papi fraților minori când da, când nu, până la 1517 numai ca un calificativ, iar dela 1517, când numărul fraților din eremitorii se înmulțise împreună cu reformele lor în decursul a trei veacuri, iar Papa Leon X, prin constituțiunea „*Ite et vos*“ din 29 Maiu, îi uni pe toți sub o formă juridică, numai atunci numele de *Conventual* deveni un distinctiv pentru frații din vechia tulpină a Ordinului, precum numele de *Observant* avea să fie un distinctiv pentru noii aprobați¹⁾.

Intorcându-ne la textul, pe care se bazează Dr. Ferent pentru a afirma, că frații minori conventuali de azi din Moldova n'au ezistat înainte de 1517, îmi place să aduc întreg textul scrisorii papale.

„*Minores Conventuales profecto, ut corpus distinctum ante annum 1517 non extiterunt; sed pariter minores a regu-*

¹⁾ Luigi Palomes. — Dei Frati Minori e delle loro denominazioni — Cine dorește să aibă alte deslușiri mai amănunțite asupra acestei chestiuni va putea să consulte cu mult folos această lucrare.

lari observantia, ut corpus distinctum, ipso dumtaxat anno ac die, quo Conventuales, legitime esse coeperunt...

Ante editam a Leone X Constitutionem *Ite et vos...* non ex Conventualibus tantum, nec ex solis Observantibus constabat Ordo Minorum, sed ex utrisque¹⁾.

Acum vine întrebarea, dacă frații minori conventuali n'au existat înainte de 1517, după cum afirmă Dr. Ferent, și dacă frații minori observați n'au existat înainte de 1517, după cum afirmă textul, despre cari frați minori vorbește dânsul și caută a ști dacă au fost în dieceza cumană? Desigur n'au fost frații minori capucini, cari, după istorie, au început a exista la 1526, iar o a patra familie franciscană din întâiul Ordin, până acum, nu se cunoaște.

Rămâne deci cert, din cele spuse mai sus și chiar din cuvintele Papii Piu X, că înainte de 1517 au existat frații minori observați, cu deosebirea că până la 1517 reprezentanța juridică au avut-o numai frații minori conventuali, și deaceea era numai o familie juridică franciscană, iar dela 1517 frații minori observați au dobândit dela Leon X a face o familie juridică aparte și deosebita de frații minori conventuali, cari au urmat pe drumul lor de mai înainte fiind atunci în număr de 30,000 (treizeci de mii). Așa dela 1517 sunt două familii franciscane deosebite și juridice, a fraților minori, supranumiți observați, cari dela Leon XIII și în urmă dela Piu X sunt numiți în mod oficial *Ab unione leoniana*..

Prin urmare la întrebarea, cari frați minori au fost în dieceza cumană în epoca dela înființarea Ordinului și până la 1241, trebuie răspuns, că, dacă au fost, n'au putut fi decât frați minori sau din eremitorii sau din convente, trimiși însă de superiorii familiei juridice.

* * *

Al doilea punct nu tocmai exact din articolul, despre care vorbim, e afirmarea, că frații minori n'au fost în dieceza cumană până la 1241. Dr. Ferent, pentru a susține aceasta vorbește mai întâiu despre un „Pro memoria“ al unui părinte minor conventual cu data din 1860, publicat în Codex Ban-

¹⁾ Lit. Apost. Pii X 1 Novembris 1909.

dinus; apoi despre afirmațiunile Părinților franciscani din Moldova, mai ales în timpurile din urmă, asupra existenței lor în frumoasa Moldovă chiar de pe timpul Sf. Francisc.

Intr'adevăr, acel *Pro memoria* afirmă existența franciscanilor în Moldova pe baza bulei lui Gregoriu al IX-lea „*Cum qui recipit*“ din 1235. Acea bulă însă, îndreptată către Arhiepiscopi, Episcopi, Abați și alți Superiori bisericești, recomandă, ce e drept, tuturor pe frații minori — „*Dilectos filios fratres minores, qui more Apostolorum ferendo semina verbi Dei diversas circumeunt regiones*“ — dar e prea generală și deaceea pe baza ei nu se poate afirma venirea în Cumania a fraților minori.

Că afirmațiunea Schematismului fraților minori conventuali din 1906 se bazează pe existența Provinciei franciscane din antica Dacia, în text nu se pune, dar poate să fie. Ori cum nici din aceasta nu avem ceva sigur.

De asemenea, acel *valde probabile*, din Schematismul de pe anul 1915 al acelorași frați minori din Moldova, nu se poate baza pe misiunea, trimisă de Inocențiu IV¹⁾ la regele Tatarilor, căci, după cum își descrie drumul însuși Ioan de Plano Carpini dela Kiew el a mers până la Cuyne și de acolo iarăși la Kiew apoi prin Cracovia, iar nu prin Moldova.

La fel este și afirmațiunea din revista „Viața“²⁾.

Cu toate că afirmațiunea Părinților minori până acum nu și-a găsit un razăm sigur pentru a proba existența lor în Moldova chiar dela începutul Ordinului minorilor, totuși n'ar trebui cântat victorie în contra, ca și cum ar fi susținut până în prezent o greșală. Prin faptul, că franciscanul Ioan de Plano Carpini n'a trecut prin Moldova, în misiunea lui la Tatarsi, nu s'a descoperit un argument *pozitiv*³⁾ ci numai *negativ* în contra probabilității de existență a franciscanilor în Moldova. Dacă Ioan de Plano Carpini n'a trecut prin Moldova, urmează oare, că, cu totul independent de misiunea lui, să nu fi fost frați minori în dieceza cumană?

Să vedem însă dacă afirmațiunile P. P. Franciscani n'ar putea să se bazeze pe vr'un document mai sigur.

¹⁾ Inocențiu XV din Schematism e prea evident că e o greșală de tipar.

²⁾ N. 9 — 1922 p. 135.

³⁾ Cf. Cult. Creșt. XIV 1925 N. 2.

Nu încapе în dоеală, că P. P. Dominicani au lucrat pe aceste plaiuri până la 1241, ba chiar cel dintâi episcop de Milcov a fost un dominican. Tocmai din prea marea siguranță a existenței dominicanilor în dieceza cumană, prin o argumentație de analogie, s'ar putea afirma și existența franciscanilor.

E un fapt cunoscut, legătura sufletească, ce a existat între Serafinul de Assisi și Patriarhul de Gusmann. Legătura dintre Sfinții fundatori s'a păstrat și se pastrează, până și azi, între fiii lor. E cunoscut că aceste două Ordine religioase, aproape pretutindeni, în misiunea lor cerească de a aduce la Dumnezeu cât se poate de multe suflete, se află împreună. Așa în 1225, Papa Honoriu III trimite pe frații predicatori și pe frații mînori la Miramolin, pentru a propovădui Evanghelia ¹⁾. Acelaș lucru îl aflăm în 1226, tot din partea Papii Honoriu, când trimite pe frații predicatori și minori în Maroc. Documente de felul acesta se găsesc multe. De ce oare, dacă frații predicatori au avut un rol așa de însemnat în dieceza cumană, și dacă „Aproape toate documentele privitoare la întăia episcopie de Milcov sunt pline de pomenirea lor“ ²⁾, să nu se afle și aci frații minori împreună cu frații predicatori?

Avem însă ceva mai pozitiv.

Găsim afirmat, nu numai *valde probabile*, ci cu toată siguranța, că frații minori au fost tovarăși fraților predicatori și în dieceza cumană, aduși de însuși Teodoric, întăiul episcop de Milcov, chiar de pe la anul 1228. „*Vasta sane regio (Cumania) sudoreque plurimorum amore Dei proximique flagrantissimorum digna virorum... Ut itaque fidelium gregem sibi (Theodorico) commissum facilius tueatur et augeat, exoratis ad id a Summo Pontifice litteris, Theodoricus ab Ordinis proprii magistro generali — 1228 — fratres requirit quam plurimos, qui missionariorum grave jugum voluntarie suscipientes, adscitis in hanc suam, operariorum in vineam Domini, societatem Sancti Francisci Minorum patribus...“* ³⁾.

¹⁾ Bul. Fran. V. 1 p. 24. „Honorius patribus praedicatoribus et minoribus in regno Miramolini a Sede Apostolica destinatis salutem et apostolicam benedictionem“.

²⁾ Cf. Cult. Creșt. XIV 1925 N. 1 p. 17.

³⁾ Schmidt. Romano Catholici per Moldovam episcopatus.

În acest document participiul trecut, *adscitis*, dela verbul, *adscisco*, arată un fapt împlinit și sigur, că frații minori au fost încorporați printre frații dominicani, *ut tueantur et augeant gregem Theodorico commissum*, chiar din 1228.

Un alt document, de o mai mare autoritate, și care poate întărește pe cele precedente, e Bula lui Gregorie IX „*Cum hora undecima*“¹⁾ din 11 Iunie 1239. Acest document pare a nu fi fost cunoscut până acum căci nu-l aflu citat în nici un loc. Papa Gregorie IX îndreaptă zisa bulă către „*Scumpii fii, frați ai Ordinului fraților minori, care pleacă în țara Saraceniilor, a Păgânilor și a Grecilor, a Bulgarilor, a Cumanilor și a altor necredincioși...*“ Prin această bulă Sfântul Părinte înzestrează pe frații minori misionari nu numai cu binecuvântarea sa părintească ci și cu toate privilegiile și împotrivrile, ce obișnuia să le deie și altor misionari: „*Vos igitur quos iuxta professa, Religionis officium zelus comedit animarum, et in quadriga quarta quam variis charismatum donis, et fidei fortitudine trahilis, ubique discurrere, ac vexillum Regis gloriae procul levare gestitis ad gentes... destinamus*“.

Țara Cumanilor, unde Papa Gregorie trimite pe frații minori, e aceea dela hotarele Ungariei, iar Cumanii sunt aceia, pe cari îi convertise în parte Arhiepiscopul din Strigoniu, după cum apare din Scrisoarea II a lui Gregorie IX „*Gaudemus in Domino*“, trimisă aceluiaș Arhiepiscop din Strigoniu²⁾.

De unde prin bula lui Gregorie, sau frații minori sunt trimiși pentru întâia oră în dieceza cumană în 1239, sau sunt confirmați printr'un act puternic, ceea ce e mai probabil, considerându-se documentele precedente.

O întărire a celor zise mai sus o avem și din faptul că pe frații minori îi aflăm prin împărăția Romano-Bulgară, deci și prin Muntenia, pe timpul lui Asan, deoarece la 1245 niște frați minori sunt trimiși de Inocentiu IV la Căliman, urmașul lui Asan, pentru a-l îndemna să se întoarcă la unitatea Bisericii și să ia parte la Concilul din Lion; iar la 1291, tot niște frați minori, sunt trimiși de Papa Niculae IV, pentru convertirea Bulgarilor, mulți însă dintre ei au suferit mucenicia³⁾.

¹⁾ Bul. Fran. V. I. pag. 269.

²⁾ Bul. Fran. V. I. pag. 270. Nota.

³⁾ Hergenröther — Storia universale della Chiesa — Vol. IV pag. 486.

Dacă apoi ne transportăm la anul 1350, găsim tocmai în Cumania, rămași în urma năvălirilor Tătarilor, pe frații minori cărora le fu dat a converti la sânul Bisericii catolice un mai mare număr din acel popor sălbatic¹⁾.

Așadar frații minori, aprinși de râvna mântuirii sufletelor, au pătruns în Cumania foarte de timpuriu, chiar de pe timpul Sf. Francisc, sau cel mai târziu, dela 1239; iar existența fraților minori conventuali în Moldova, chiar din întâile timpuri ale Ordinului, deși până acum a avut aspectul numai de o probabilitate, totuși era un fapt, pe care documentele aduse mai sus îl face sigur și vădit oricui²⁾.

Dr. DOMINIC NECULĂEȘ O. M. C.

Episcopia Cumană.

Mai este însă³⁾ în „nota istorică” din *Schematismul* în chestie și o altă incoerență, ca să nu zicem contradicție. Se afirmă mai întâiu că *primii* franciscani ar fi pătruns în Moldova la 1245, ceace am văzut că nu-i adevărat; imediat după aceasta, se afirmă, fără nici o dovadă, că frații minori au lucrat în *eparhia de Milcov a Cumanilor*, deci între 1227 și 1251, și că dela 1241 „ipsi ferme soli curam fidelium gesserunt”. Dacă *cei dintâi* franciscani vin în Moldova abia la 1245, atunci cum se mai poate afirma că ei au fost aici între 1227 și 1241 și dela 1241 până la 1245?

Un alt argument, care nu s'a adus, dar se poate aduce, ar fi bula lui Grigorie IX (1217—1241) „*Cum hora undecima sit diei*”, din 11 Iunie 1239, în care cetim: „*Dilectis filiis fratribus ordinis fratrum minorum, in terras Saracenorum, Paganorum et Graecorum, Bulgarorum, Cumanorum alior-*

¹⁾ Hergenröther — Acelaș volum pag. 476. „Solo nel 1350 venne fatto ai frati minori di convertire un maggior numero di quelle rozze genti”.

²⁾ Cf. articolul următor. (N. R.)

³⁾ Cf. Cult. Cr. Nr. 2—1925 și Nr. de față artic. precedent. (N.R.)

umque infidelium proficiscentibus¹⁾. De aici s'ar putea con-clude că, pe la 1239, franciscanii ar fi lucrat între Cumanii din Moldova și Muntenia, adecă în dieceza de Milcov a Cumanilor. — Pentru a nu cădea într'o afirmare nedocumentată se impune numaidecât o distincție: e altceva a avea permis papal de a merge la o sumedenie de popoare și a fi prevăzut, pentru cazul acesta, cu diferite privilegii, și altceva *a fi de fapt* la fiecare din aceste popoare, la un timp anumit, și a *lucra pentru mântuirea lor*. Afară de aceasta, existau două Cumanii, în mare parte încă păgâne; o Cumanie era dincolo de Nipru, lângă Bulgaria păgână; o altă Cumanie era în Moldova și Muntenia alcătuiind eparhia de Milcov a Cumanilor, unde lucrau Dominicanii sub conducerea unui episcop dominican. Bula în chestie e un permis dat fraților minori de a merge la popoarele înșirate și conține mai multe privilegii pentru cazul acesta. Mai mult nu se poate deduce din ea. *Prezența reală și activitatea de fapt* a franciscanilor în Cumania, și *anume în Moldova și Muntenia și în această epocă*, trebuie dovedită prin alte documente pozitive, ceea ce nu s'a făcut până acum²⁾.

Pentru a dovedi „faptul sigur“ că franciscanii lucrează la noi *încă dela întemeierea ordinului*, *Memoriul din 1860* recurge la bula lui Grigorie IX „*Cum qui recipit*“ din 24 Iunie 1235. Bula a fost dată de două ori fără nici o schimbare: mai întâiu la 12 Iunie 1234, apoi la 24 Iunie 1235, așa că se adeverește și cu data din *Memoriul* citat³⁾. „Faptul sigur“ însă e că nu dovedește absolut nimic, fiindcă nu e decât o *recomandatie* a fraților minori către „*arhiepiscopi, episcopi, abăți și alți prelați*“ ai Bisericii, cu scopul ca aceștia să-i primească „*bénigne et charitative*“, când ar veni la dânșii și

¹⁾ Sbaralea, Bullarium franciscanum, I (Romae 1759) 269 Nr. CCXCVI. Inocențiu IV reînnoiește și amplifică bula la 1245, Hurmuzaki-Densusianu, op. cit., p. 220.

²⁾ Cfr. Revista catolică, I (București 1912) 547. sus.

³⁾ Sbaralea, Bullarium franciscanum, I (Romae 1759) 127—8 Nr. CXXXI și 167 Nr. CLXXIII. Despre *locul* de unde pornește sorisoarea, vezi Conrad Eubel, Bullarii franciscanii epitome (Apud Claras Aquas 1908) 14 Nr. 133, nota 8. Să se îndrepte deci afirmarea din Revista catolică I 546—7 despre existența bulei.

la credincioșii lor pentru predicarea Evangheliei; este totodată și un *certificat* papal, prin care se adeverește că frații sunt „catolici și credincioși” și că toți pot avea încredere deplină în ei. Atât și nimic mai mult. Am cetit și recetit bula: nici o aluzie la Cumani, nici una la Valahi, nici un semn că s'ar referi și la părțile noastre, nici o mențiune despre *Dacia*, — deși aceasta n'ar dovedi nimic. Cade, prin urmare, temeiul „faptului sigur”.

Rămâne să examinăm ultimul argument cuprins în cuvântul *Dacia*. E adevărat că a existat încă din prima epocă a istoriei franciscane „*provincia Daciae*”, cum arată vechile izvoare. Dând de acest nume legat de pământul nostru, era natural ca niște părinți conventuali dela noi să creadă, cu o firească bucurie, că prin *Dacia* se înțelege țara noastră, și să scrie că franciscanii au pătruns în Moldova chiar dela întemeierea ordinului și că misiunea catolică din Moldova e înființată de însuș sfântul patriarh. Din nefericire însă, s'au înșelat și aici, căci prin *Dacia* din latinitatea medievală, și îndeosebi a izvoarelor franciscane, nu se înțelege *Dacia-Traiană*, ci *Dania* sau *Danemarca*¹⁾. E vorba deci de „*provincia daneză*” a fraților minori, care cuprindea *Danemarca*, *Svedia* și *Norvegia*, și e arătată în izvoarele franciscane prin „*provincia Daciae, id est Daniae cum Suecia et Norvegia*”²⁾. Despre aceasta nu mai poate încăpea nici cea mai mică îndoială, și ar fi pierdere de timp și spațiu să mai înșirăm la dovezi.

S'ar mai putea recurge și la vicariatul franciscan al Bosniei (*vicaria Bosnae*), pe lângă care întâlnim mai târziu și vicariatul Valahiei (*vicaria Wallachiae*)³⁾, spre a se concluda la venirea fraților minori din Bosnia în Valahia și Moldova. Dar nici aceasta n'ajută nimic pentru epoca despre care vorbim. E sigur doar că cei dintâi franciscani au venit în Bosnia, din provincia Dalmației, sub papa Nicolae IV, iar acesta și-a

¹⁾ Identitatea între *Dania* și *Dacia* latinității medievale a fost relevată la noi de A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. 2, I (București 1914) 64.

²⁾ Holzapfel, *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens* (Freiburg i. Br. 1909) 161. — Jeiler, *Franziskanerorden*, în *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon*², IV 1652.

³⁾ Holzapfel, op. cit., p. 160.

început pontificatul abia 47 de ani (1288) după nimicirea episcopiei cumanе!¹)....

Sfârșim. Dieceza Cumanilor a fost păstorită de *preoți seculari și frați dominicani*. Moldova și Muntenia se deslipese, prin noua organizație, de arhipresbiteratul din Brașov și se pun sub jurisdicția episcopului Teodoric al Milcovului. Deacuma, nici un episcop maghiar, nici decanul din țara Bârsei, nu mai au dreptul de a-și întinde puterea asupra clerului și poporului din noua și bine organizata eparhie ce se întinde la poalele Carpaților.

Dr. IOAN FERENT.

INSEMNĂRI.

Alianța cu Roma. În fuga trenului citesc în *Action Francaise* Nr. 54-1925. traducerea unui articol, cu titlul de mai sus, scris de protestantul *Hoffman Nickelson*, profesor universitar în Harward, și apărut în în renumita revistă americană »*The Commonwealth*«, Cuprinsul acestui articol, pe care-l redau numai în extras, poate să intereseze pe mulți și ar trebui să dea de gândit mai multora.

Scriitorul lui se adresează la ceice ca și el, trăesc înafară de comunitatea Bisericii catolice romane; și dorește să-i convingă pe toți teologi ori neteologi ca în acțiunea socială generală să coopereze cu Roma. Căci, „ciudat lucru, întâlnești peste tot persoane, cari sunt de perfect acord cu scopurile, pe cari le urmărește acțiunea catolică în societatea noastră, și cu toate acestea desacordul egoteologic îi ține vrășmași față de marea armată, care luptă pentru aceleași lucruri, ce le zac loc înșiși așa de mult la inimă“.

Arătând primejdiile, ce amenință astăzi viața politică, economică, culturală și familiară, spune: „Biserica catolică romană, pentru fiecare rău al societății noastre are un remediu clar și precis... Oamenii gânditori văd limpede, că lumea noastră are nevoie de un *internaționalim sănătos*. Naționalismul singur, religia omului modern, nu ajunge, căci el servește adeseori de pretext la lăcomia colectivă și la ambiția nelimitată după putere. Mai mult: el cere prea multe sacrificii omenești. Apoi, acest internaționalism trebuie să aibă undeva un organ central, un cap“. Acest in-

¹) Holzapfel, op. cit., p. 244.

ternaționalism nu poate fi revoluția „internațională, nici bancherii internaționali, nici Societatea națiunilor, unde interesele proprii materiale vor face ca singuraticele națiuni să nu fie capabile a decide în chestiuni de ordin moral.“

„Să considerăm Papalitatea... Ea e centrul de ascultare a 300 de milioane de oameni din toată lumea... Orice ai zice, *Papalitatea* rămâne *organ de internaționalism constructiv*, pe care lumea noastră nu-l poate nici ignora nici neglija“.

Cine atacă *Papalitatea individuală*, atacă însăși libertatea indivizilor, pe care o apără așa de frumos Biserica Romei prin gura Papii Leo XIII, în contra *divorțului*, singură Papalitatea stă ca o stâncă puternică și mare; „*de nu ar fi fost Roma unde ar fi ajuns legislația și statistica divorțului*“.

Arată apoi meritele Bisericii papale pentru *educație și cultură* și insistă asupra muncii depuse pentru a păstra clasicismul. „Formarea caracterului e datorită praxeii latine solide și hotărâte, care a ajutat pe studenții catolici să se apere contra tendințelor de modă de a repeta toate povestirile născocite și de eticheta știință... Biserica catolică nu confundă sugestiunile și posibilitățile cu argumentele“.

De încheiere spune: „Singură existența Papalității ne ajută să sperăm într-o înțelegere mai bună internațională. În morala economică, Biserica Romei are să spună o vorbă mare asupra justiției sociale. Fără de ea, lupta pentru dreptul proprietății și pentru sfințenia căsătoriei ar fi fost într'adevăr fără nici o nădejde.. Dacă acestei Biserici nu putem să-i aducem ascultarea noastră, li datorăm cel puțin întregul nostru respect“.

La aceste vorbe, spuse de un distins profesor universitar, nu am de adăus decât dorința, ca astfel de chestiuni importante să preocupe și pe distinșii noștri profesori universitari (Dr. I. BĂLAN).

DIN MEDITAȚIILE ÎN EVANGHELIE.

de Dr. Otocar Prohaska.

Părăsirea lui Isus.

Părăsirea este noaptea penibilă de însoțită de suflătului. „Solutus“ în strictul său înțeles este un cuvânt oribil. Nici în lume nu putem fi părăsiți; toate sentimentele puternice și dulci ne leagă de alții și când se rup, ne doare.

Ce să se aleagă din sufletul, care se simte părăsit în adâncimile ființei și conștiinței sale, între întrebări fără răspunsuri, cu dorinți fără perspective? Ce va fi de mină în pustiu conștiinței? Ce va fi, dacă sufletul va deveni o interjecțiune în deșertul disperării, a felului de a privi lumea și 'n obscuritatea fără de exclamări? O, acest strigăt nu este

decât scrâșnirea sufletelor simțitoare între roțile de moară ale unei existențe stupide. Este strigătul pentru înălțarea și emanciparea absolut necesară. Este strigătul ce protestează în contra mecanizării conștiinței, strigăt ce țipă în contra spiritului negațiunii, acuza de patricid și infanticid, e protestul afixat de om pe poarta infernului, creat printr'o existență neînțeleasă și fără de noroc.

Nu, nu, Dumnezeu nu mă poate părăsi; mă poate încerca, dar nu mă poate părăsi, dacă eu nu-l părăsesc. Isuse, Părintele tău — se pare — că te-a părăsit. „Doamne, Doamne pentru ce m'ai lăsat“ este unul dintre motivele suferinții tale. Sufletul tău pe Dumnezeu îl cheamă; inima ta pe urmele lui umblă, așteaptă și se roagă: „Doamne, Doamne să treacă dela mine paharul acesta!“

Patimile. Intrăm în cea mai sacră și mai importantă istorie universală, în mijlocul patimilor Domnului; umiliți, întristați și cu adânc regret îl petrecem pe Domnul. O, să simpatizăm și să ne identificăm cu el.

La început era Cuvântul, forma rațională și din sine înșasă a vieții fără de sfârșit... Apoi s'a creat lumea... istoria omului... și 'n această istorie Hristos. El a umblat aici pe pământ, a trăit viață dumnezească, a vestit o doctrină dumnezească și a săvârșit fapte dumnezești, dintre cari mai ales una a ajuns apogeul menirii lui, pe care și-a sigilat-o cu sângele propriu: „Opus Christi“. Aceasta e răstignirea. A învâțat, a spus multe cuvinte puternice și dulci, dar într'un singur cuvânt i-s'a strâns sufletul, tot focul și energia; iar acest cuvânt e: „Verbum Crucis“.

A săvârșit multe semne și minuni, dar' mai ales un semn ne-a pus în vedere ș'acesta-i: „Signum Crucis“. Pe acesta l-a iubit, pe acesta l-a onorat, în acesta și-a vărsat întreg sufletul, sufletul blând, puternic și jertfitor!...

Trad. de E. BODOCAN.

MISCELLANEA.

Memoriei lui Edgar Quinet. Oficialitatea franceză comemorează la Bowy-en-Bresse împlinirea a 50 ani dela moartea istoricului și scriitorului Edgar Quinet, care întrupase cândva spiritul burgheziei franceze, iar pentru noi era focarul unui puternic curent de prietenie, de încurajare și de propagandă pentru aspirațiunile astăzi realizate.

Filoromânismul aprins al acestui bun prieten vedea limpede legitimitatea drepturilor noastre atunci când ochii diplomațiilor secrete erau orbi pentru destinele mari ale acestui neam latin din răsăritul Europei.

Lângă tricolorul francez se pleacă astăzi flamura noastră recunoscătoare. (c. c.)

Foametea amenință din nou Rusia sovietică. Spectrul grozav al foamei se abate din nou peste nenorocita țară căzută în ghiarele sângeroase ale comunismului nivelator de clase sociale. Anul 1921 a fost întâia încercare a sistemului economic sovietic. Milioanele de cadavre cari acoperiau atunci toate ținuturile colosului dela miazănoapte vor face loc în gropile săpate în pripă altor milioane de nenorociți morți de foame. Volga se va umfla din nou de mulțimea hoiturilor omenеști sătule de apă.

De pe-acum cu miile își părăsesc locuințele cuprinși de panică, ră-tăcind la voia întâmplării. Organele sovietelor încearcă fără folos să o-prească valurile de desperați, cari poartă în suflet și pe față stigmatele nebuniei.

Din cele aproximativ 70 milioane hectare de teren cultivabil între împrejurările de față 10 milioane sunt arse iar pe 52 $\frac{1}{2}$ milioane hectare recolta este aproape complet compromisă. In cel mai bun caz totalitatea recoltei nu va putea atinge decât cifra de 1800 milioane puzi. (In 1913, an foarte rău, s'au recoltat 4000 milioane puzi.) Statul are nevoie pentru export de 800 milioane puzi, rămânând pentru consumul intern abia un miliard. Or necesitățile populației sunt prost satisfăcute și cu dublul acestei cantități.

Situația se agravează prin faptul, că numai cu greu se poate spera vreun ajutor extern, dupăce metodele bolșevice au ridicat un zid chinezesc între Rusia și restul lumii civilizate. Caritatea creștină va cerca se facă din nou minuni ca în 1921, însă experiențele de atunci au dovedit cât de puțin eficace este acest ajutor. (Un)

Populația Palestinei după datele statistice din 23 Octomvrie 1923. *Musulmani* 598,339 (Sunii 590,890, Șiiți 156, Druși 7,028, Behai 265); *Creștini* 73,024 (Catolici 28,412 dintre cari Maroniți 2,882, Greci 11,191, Armeni 271, Siri 323, Latini 14,245; apoi Greci orientali 33,369, Armeni

griegoriani 2,939, Iacobiți 813, Copti 297, Abisini 85, Episcopali englezi 4553, Presbiterieni 361, Alte secte protestante 1263, Templari 724, Diversi 208); *Israeliti* 83,794, Samaritani iudaici 163; *Industani* 1454, Sikși 408.

Populația totală a Palestinei este de 757,182.

Orașele principale sunt:

	Musulmani	Creștini	Evrei	Populația
Ierusalimul	13,413	14,699	33,971	62,578
Jaffa	20,669	6,850	20,152	47,709
Caiffa	9,377	8,863	6,230	24,634

(M. C.)

Sovietele și credința. Guvernul din Moscova a delegat în Siberia o misiune specială »însărcinată să dovedească Siberienilor neexistența lui Dumnezeu«
 Institutorii școlilor din Siberia sunt obligați să propovăduască copiilor »absurditatea religiei«. Numeroase biserici au fost din nou sechestrate de către organizațiile comuniste și transformate în cluburi, dancinguri, și localuri de desfrâu. Copiii preoților nu sunt admiși în școli. Studenții aparținând familiilor eclesiaste au fost expulzați din universități. Un grup de studenți a fost arestat la Moscova, pentru că membrii săi se întruneau regulat să citească biblia. — Tot guvernul sovietic mai scoate și un ziar »Fără Dumnezeu«
 plin de caricaturi anti-religioase și de articole injurioase la adresa credinței. (i.)

Cărți, Reviste, Presă.

Iuliu Maior: *Fiiți desăvârșiți.* Gânduri, sfaturi și îndemnuri îndreptate către creștinii zilelor noastre. Blaj 1924; prețul 5 Lei.

După eșcelența broșurii »Despre păcat«
 profesorul I. Maior ne conduce cu pricepere și dragoste spre drumurile albe ale perfecțiunii creștinești. Apropiindu-se de sufletele bune și înțelegătoare ale celor cari practică virtutea fără să-i cunoască definiția, risipind cu dărnicie comorile neprețuite ale învățăturilor moralei creștine prin luminoase și atrăgătoare pilduri, autorul face un temeinic serviciu propagandei pentru bine și adevăr. »Cărțile bunului creștin«
 sunt cea mai utilă bibliotecă a fiecărei familii creștinești, ce vrea să se instruească ușor și cu atragere în doctrina nefalsificată a evangheliei. (d.)

Wilhelm Emanuel Ketteler: *Schriften. Ausgewählt u. herausgegeben v. I. Mumbauer.* Ed. II. Kempten, Kösel și

Pustet. 3 Vol. Leg. Mărci aur 9:50. Spiritul lui Ketteler stăpânește până astăzi viața și programul social-politic al germanilor catolici, având deviza: Dreptate și iubire. In cele trei volume Mumbauer publică o mulțime din cele mai apreciate scrieri ale acestui mare creștin, în special cele relativ la chestiile religioase, bisericești, politice-bisericești, politice de stat, patriotice și sociale: totatătea subdivizii ale publicației prezente. (a.)

John Henry Cardinal Newman: *Verlust und Gewinn. Die Geschichte eines Konvertiten*. Trad. M. Ignatia Breme O. S. U. Mathias-Grünwald-Verlag, Mainz. Leg. Mărci aur 6. Este povestirea sinceră și interesantă a luptelor sufleteșii și a întregii evoluții psihologice prin cari au trecut protagoniștii curentului din Oxford. Sunt pagini luminoase, cari vor limpezi multe dubii, între cari se sbat suflete alese cercând adevărul. Dela Newman anglicanul sbueiumat și veșnic în fierbere până la Cardinalul Newman fericitul convertit și plin de pace și de siguranță a fost un drum greu, eroic. Să-l mediteze cei cari voesc să aducă prinre noi bucuria unirii cu Roma. (s.)

Dr. Nicolae Brînzeu: *Culte în România*. Lugoj 1925. Ed. „Sionul Românesc“ este nrul 16—17 din folositoarea bibliotecă „Sa fie lumină“. In 56 pagini scrise pe înțelesul tuturor, autorul tratează chestiunile principale cari frământă astăzi opinia publică românească relativ la organizarea vieții religioase dela noi. Observațiile judicioase, cuvântul cumpătat și sincer, dragostea și devotamentul pentru sacrele valori pe cari le apără canonicul dela Lugoj, informațiile lămuritoare de rari sunt lipsiți atâția, cari se interesează de problema cultelor, așează broșura de față printre cele mai utile publicații ale anului abia început. (d.)

Peter Lippert: *Von Seele zu Seele*. Briefe an Gute Menschen Ed. XVI; a 36-a mie. Herder, Freiburg i. Breisgau. Leg. Mărci aur 3:40. Cele mai variate teme cari pot interesa, cari preocupă, agită ori torturează conștiințele sunt tratate cu bunătate și fineță artistică. Interiorul sufletesc se deschide pe pagini inspirate, luminează, mângăe. Blandeța doctrinei imitează spiritul Domnului apropiindu-l de toate situațiile, de toate întrebările neliniștitoare. Cele 16 ediții ale cărții sunt o grăitoare dovadă pentru frumseța și actualitatea ei. O traducere românească ar fi un noroc pentru nenumărați intelectuali cari citesc mai greu limba autorului. (c.)

Mussolini: Reden (1914—1924). Edate de Dr. Max H. Meyer. Leipzig, K. F. Koehler. Leg. Mărci aur 750. Personalitatea extraordinară a creatorului fascismului apare în toată puterea sa în discursurile fierbinți escelent traduse de Meyer. Doctrina fascistă se desvăluie în toată sgra așternută pe ea de intriga francmasonă și de exagerările aderenților. Intre Mussolini dela tribună și între ducele ori tiranul pe care-l cunoaștem noi este un abis de prejudecăți și de legende. (c.)

Henri Bremond: Histoire littéraire du sentiment religieux en France. VI. La Conquête mystique: »Turba magna«. Un vol. în 8° de 529 pag.; 20 franci fr. Bioud et Gay, Paris. Ca și volumele precedente acest al 6-lea volum al lui Bremond înregistrează cele mai sincere elogiuri ale critice. Jumătatea volumului o ocupă studiul asupra Mariei de l' Incarnation, admirabila figură mistică; partea a doua intitulată potrivit »Turba magna« — marea mulțime — redă medalioane nespuse de frumoase din întreaga armată de mistici francezi din secolul 17: (Bernières, Boudon, Matel, C. de la Colombère) și alții. De încheiere delicatul studiu: Délices de l'Esprit. (D. C.)

Biblioteca »Semănătorul« Librăria diecezană din Arad editează de vr'o unsprezece ani o bibliotecă despre care s'a scris puțin în publicistica noastră, deși numerele apărute s'au desfăcut destul de repede, și multe au ajuns în ediția a doua.

Una dintre cauzele pentru cari a fost puțin cunoscută e că »Biblioteca Semănătorul« apărute în vremea războiului mondial, dacă nu ne înșelăm în al doilea an de război, când contactul cultural cu vechiul Regat nu mai era posibil, și când în Ardeal o parte însemnată a cititorilor era sub arme. Noua publicație era să apară sub numele de »Biblioteca Ardealului«, dar cenzura ungurească de atunci aflase primejdios acest nume și nu l-a îngăduit.

Până la intrarea României în război apăruseră vr'o zece numere. Cele dintâi purtau numele dlor A. Ciura, I. Agârbiceanu, dr. I. Lupaș, Al. Borza, V. Stanciu. Se prezenta într'o formă drăguță, nepretențioasă, și se vindea cu două coroane. Avea, dela început, menirea să suplinească, întru cât era cu putință, dispariția revistelor literare din Ardeal, și se oferă o lectură sănătoasă nu numai puținilor cititori rămași acasă, ci și mulțimii de bolnavi și răniți de prin spitalele militare ale fostei monarhii.

Apariția ei după un an de completă lipsă a oricărei publicații literare, a fost binevenită. Numerele apărute se desfăceau cele mai multe în ținutul Aradului, în Banat, precum și în regiunea Sibiului. Unele din ele s'au epuizat înainte de-a ajunge în toate părțile Ardealului.

Odată cu intrarea României în război, Biblioteca dela Arad trecuse peste greutățile începutului. Editase o Antologie a scriitorilor români în 3 vol., editase poeziile lui Eminescu etc.

Buna conducere administrativă pe care a avut-o a făcut ca Biblioteca »Semănătorul« să înfrunte și greutățile de după război, și să se pregătească la o nouă serie de editură. Se anunță apariția celor cinci volume noi, datorite scriitorilor ardeleni.

Alături de Biblioteca Astei e singura publicație literară de această natură la noi în Ardeal. Și ne bucurăm că a biruit atâtea greutăți și că azi pornește cu un nou avânt la munca culturală și națională în slujba căreia s'a pus. (Ag)

CRONICA.

Șapte ani dela Unirea Basarabiei. Se împlinesc șapte ani dela proclamarea unirii Basarabiei la patria mamă. Reamintim că toți dușmanii românilor de peste Prut și Nistru au desfășurat o întinsă activitate în 1917 și începutul anului 1918, cu scopul de a zădărnici acest act de reparațiune istorică și de justiție; dar sentimentul național al tuturor românilor din Basarabia și de peste Nistru, s'a manifestat, în acea epocă revoluționară, cu o putere fără seamăn.

Toate încercările făcute de cei străini de aspirațiile neamului nostru, s'au izbit de forța de reîntegrare națională și politică a poporului român.

Anul trecut, sovietele rusești au înființat o »Republică moldovenească« între Nistru și Bug, urmărind prin aceasta să dovedească că populația românească din acele părți ar avea alte aspirațiuni și nu s'a putut supune forței de reîntegrare națională despre care am pomenit. Cu toate acestea s'a petrecut un episod interesant, peste Nistru la sfârșitul anului 1917, în plină fierbere revoluționară. După datele publicate de d. Bogos, fost șef al statului major moldovenesc, în interesanta sa lucrare istorică »La Răspântie«, o întrunire s'a ținut la Tiraspol în zilele de 17 și 18 Decembrie 1917, convocată de un trup inimos de români patrioți de peste Nistru. La această întrunire a participat și o delegație a »blocului moldovenesc« din Basarabia. Adunarea din Tiraspol a ținut două zile și ea a hotărât, între altele ca Moldovenii de peste Nistru să fie alipiți la Basarabia. Acolo, la Tiraspol, s'au reunit moldovenii de peste Prut și peste Nistru cu ardelenii și bucovinenii și au proclamat necesitatea unirii tuturor românilor.

Episodul acesta înălțător din mișcarea națională a fraților noștri de peste Nistru a contribuit mult la grăbirea unirii Basarabiei și el e cel mai bun răspuns la afirmațiunile făcute de comuniștii ruși, în Noemvrie 1924, cu prilejul proclamării »republice sovietiste moldovenești«, afirmațiuni în flagrantă contradicere cu adevărul istoric.

După câteva luni, în ziua de 27 Martie 1918, s'a ținut ședința istorică a Sfatului Țării, în care s'a proclamat unirea de veci a Basarabiei cu patria-mamă.

S'a spus în declarația de unire:

»In numele poporului Basarabiei, »Sfatul Țării« declară: Republica democratică moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile ei granițe cu Austria, ruptă de Rusia, acum o sută și mai bine de ani din timpul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-si hotărăscă soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România«.

Și această solemnă declarație se termină cu urarea: »Trăiască Unirea Basarabiei cu România de-apururi și totdeauna«.

Aceeaș urare o facem și noi astăzi, după șapte ani dela înfăptuirea acestui act istoric.

Când preținșii liberatori de popoare și iubitori de pace, dela Moscova, practică -- de fapt o politică imperialistă și militaristă; când peste Nistru se aude zângănit de arme. — România înțelege să practice o politică sinceră de pace, dar va ști, totdeauna, să-și apere drepturile sale, care i-au fost recunoscute de întreaga lume civilizată. (R. Seișanu—Univ.)

Instalarea în scaun a noului arhiepiscop romano-catolic de București.

Duminică, 22-3 s'a făcut, cu o deosebită solemnitate, instalarea în scaun a noului arhiepiscop Al. Cizar.

La ora 10 și jum., s'a oficiat, la catedrala Sf. Iosif, un serviciu religios, de către însuși arhiepiscopul.

Au asistat episcopii Frențiu și Hossu episcopul romano-catolic contele Majlath, miniștri Angelescu și Chirculescu, d-ni Valaori, Ispir, general Nicolescu, Const. Brăteanu, Pleșea, Knobloch, ministrul Austriei, Schneidauer, ministrul Belgiei, Freitag, ministrul Germaniei, Wielowiczky ministrul Poloniei, Takacs, cons. la leg. ungară, Florescu, secretar la leg. noastră din Belgrad,

membrii coloniilor franceză, germană, ungară, italiană, diferitele soc. catolice, etc.

După citirea evangheliei părintele Auner, vicarul general al arhiepiscopiei, a citit »Bula papală«, prin care episcopul Cizar este numit arhiepiscop la București în locul monsigniorului Netzhammer, mutat.

Arhiepiscopul a ținut apoi o cuvântare, arătând rolul important al Bisericii catolice și promite că-și va face datoria pentru binele bisericii pe care o reprezintă.

După terminarea serviciului religios, înalții demnitari români și streini au prezentat înalțului prelat felicitări.

Personalitatea noului arhiepiscop este cea mai sigură garanție a felului norocos în care va conduce arhiepiscopia catolică a Bucureștilor. Știința și tactul, blândetelul și profunda religiozitate a I. P. S. S sunt tuturor cunoscute, iar dragostea sa de neamul și țara noastră, de care s'a legat cu atâta devotament din copilărie, este o puternică cheazășie ca în raporturile sale și ale eparhiilor sale că autoritatea de stat vor urma zile de înțelegere și prietenie sinceră. (C. C.)

Unificarea bisericii ortodoxe române. Depus pe birourile Parlamentului proiectul de lege pentru unificarea bisericii ortodoxe române din întreaga țară, va întruni ici-colo schimbat (în special art. 37, care este o neînțeleasă și rău plasată greșală) sufragiul parlamentar.

Cele patru regimuri sub cari se guvernau bisericile din Vechiul Regat, Transilvania, Basarabia și Bucovina erau un trist anacronism păgubitor pentru biserică și de rău auguriu pentru stat.

Proiectul unificării, conceput sub Consiliul Dirigent, redactat sub guvernul Averescu prin d. Octavian Goga, ministru pe atunci al cultelor, adus într'o nouă formă de d. Al. Lăpedatu are la bază principiile organizării șaguniene și cuprinde două părți esențiale: 1. *principiile de organizare autonomă* — opera guvernului — și 2. *statutul*, care arată modalitatea de aplicare a acestor principii — opera organelor bisericești.

Conform constituției biserica ortodoxă română este *autocefală și dominantă*, adică nu atârna de nimeni și este a majorității românilor. În conformitate cu aceste principii în afacerile pur spirituale ea își are self-

governarea iar în celelalte este controlată de stat și ajutată de membrii săi mireni.

Garantarea unității de conducere o face: 1. *Sfântul Sinod* suprema autoritate în chestiuni dogmatice și canonice, 2. *Congresul național bisericesc*, cea mai înalță corporațiune reprezentativă și deliberativă pentru toate chestiunile culturale, fundamentale, filantropice și epitropești.

Organele executive ale acestor două corporațiuni centrale sunt:

1. *Consiliul central bisericesc* (1 cleric și 2 mireni) aleși de Congresul național bisericesc și

2. *Eforia bisericii ortodoxe* pentru administrarea fondului general bisericesc și pentru conducerea tuturor afacerilor economice și financiare ale bisericii întregi, în frunte cu un *directoriu* de trei: unul numit de ministrul cultelor în înțelegere cu cel al finanțelor, iar doi (1 cleric și 1 mirean) aleși de congresul național bisericesc.

Organizarea internă stă din: parohii, protopopiate și eparhii cu elemente reprezentative alese în proporția de un cleric și doi mireni.

Instanțele disciplinare și judecătorești pentru clerici sunt trei: 1. Consistorul spiritual eparhial, 2. Consistoarele mitropolitane (București, Iași, Sibiu) ca instanțe de apel, 3. Consistorul spiritual central de pe lângă sfântul Sinod, ca instanță de recurs și pentru asigurarea unității de jurisprudență.

Biserica ortodoxă română intră într'o nouă fază a existenței sale, sforțându-se să devină un organism viu față de starea de amortire la care o redusese rolul de supusă devotată și neglijată a puterii de stat.

Principiile luate ca normă în alcătuirea proiectului de unificare nu sunt cele mai norocoase pentru o instituție cum este biserica, nici nu sunt în conformitate cu vechile tradiții și canoane ale bisericii orientale. Probabil însă starea grea în care se sbate viața religioasă și clericală în ortodoxia românească îi face pe mulți să nu uflu alte soluții mai norocoase. Totul însă va atârna de sufletul, de curățenia intențiunilor și de elanul creștinesc ce se va încadra între literele moarte ale unor statute ori regulamente. Dacă acesta va lipsi organizarea unitară va fi mai mult un rău decât un bine. (s).

Adunarea generală a Reuniunii meseriașilor din Blaj. Duminică, la 1 Martie c. Reuniunea meseriașilor și comercianților din Blaj și-a ținut obișnuita adunare generală, de fiecare an. În prezența unui număr frumos de membri și numeroși intelectuali, adunarea s'a deschis sub prezidiul Dlui Arcadie Ienășel, vice-președintele Reuniunii. Raportul general despre activitatea desfășurată în anul de gestiune 1924 — a fost citit de către prof. Ioan Pop-Zeicani, secretarul societății.

Activitatea laudabilă — desfășurată sub auspiciile acestei societăți, pentru înfrățirea claselor sociale din acest istoric orașel și pentru prosperarea și înflorirea Reuniunii e o dovadă despre munca conștientă și desinteresată a comitetului conducător. Păr. canonic Dr. Ion Coltor a relevat elogios această pagină de mândrie din activitatea de acest fel a societății meseriașilor din Blaj, dorindu-i aceeași prosperă și rodnică activitate și pentru viitor.

Urăm Reuniunii meseriașilor și comercianților români din Blaj și noului comitet aceeași înțelegere a rostului superior care a călăuzit activitatea de două decenii a conducătorilor acestei societăți. (p.z.)

Chestiunea patriarhatului ecumenic se complică prin atitudinea luată de patriarhul actual dela Salonic față de noua întorsătură luată de opinia publică elino-otomană, condusă de unii dintre membri Sfântului Sinod dela Constantinopol, care pare a părăsi cauza sârmanului om tractat cu atâta nevrednicie de banda nebună dela Angora.

Mitropolii și episcopii din Creta, Macedonia, Epir, Tracia și din toate insulele grecești cer convocarea unui congres al clerului supus patriarhiei ecumenice, care să dea directiva de urmat pentru alegerea unui nou patriarh la Fanar, chiar și pentru cazul, când cel actual nu ar demisiona.

De altă parte patriarhul Constantin declară, că el nu dimisionează din demnitatea de patriarh al Constantinopolului, pânăcând nu se va regula definitiv soarta acestei instituții religioase ortodoxe conform intereselor superioare ale ortodoxiei. Spre scopul acesta el convoacă o conferință religioasă la Salonic pentru zilele dinainte de Paști.

Ortodocșii sârbi și bulgari, precum și mulți dintre rușii expatriați privesc cu o satisfacție semnificativă gestul

îndreptat în contra patriarhului, iar ortodocșii români stau în expectativă. Relațiile noastre de stat cu Angora par a nu îngădui niciun amestec în această nefericită problemă. (d.)

Separarea bisericii de stat în Danemarca. În parlamentul danez s'a prezentat anteproiectul de lege al separării bisericii de stat. Toate semnele arată că noua lege va fi votată, eventual cu mici modificări ori adaose, rămânând ca un regulament a parte să normeze relațiile inevitabile dintre stat și autoritatea bisericească. Protestantismul danez prin legea aceasta capătă o lovitură fatală. Catolicismul, care nici până astăzi nu s'a bucurat de niciun avantajiu în Dania privește liniștit în fața situației create. Numeroasele conversiuni îi și dau tot dreptul. (i.)

Cabarete Dancinguri. Ceaiuri dansante... Până la unire eram scutiți de noroiul acestor spelunci de ruină și desfrâu. Ele erau localuri rezervate pentru sufletele destrăbălate ale streinilor bogați și corupți. Curătenia morală dusă dela satele neprihănite, din școlile confesionale, sământare de caractere și onestitate patriarhală, nu ne îngăduia intrarea în aceste case de pierzare.

De șase ani încoace însă s'au schimbat lucrurile. În Ardealul nostru puritan s'au cuibărit toate spurcăciunile urit mrisitoare ale degradărilor sufletesti. Cu înaltele demnități și slujbe am primit și adâncile răni sociale de cari eram încă neatingi. Norocul și ambițiile satisfăcute au prilejuit și importul nenorocit al moravurilor ușoare. Dansatoarele streine, patronii de cabarete și dancinguri, haite de jăfuitori și speculanți ai celor mai animalice instincte, se plimbă în automobile luxoase sfidând sărăcia cinstită a femeilor și fetelor noastre. Viciful și lănceziala lor turbură și irită o lume întreagă, corupe și ucide alta. Iar cei cari ar putea să spună un cuvânt hotărâtor se fac vinovați de toate ticăloșiile acestor desperați cu cari completează la vitalitatea însăși a raasei prin tăcerea lor fără scuză.

Dl. Ministru al Cultelor, pe care-l știm de alte principii, nu crede că orice interese fiscale trebuie călcate în picioare când este vorba de moralitatea publică primejduită?!

Toți oamenii noștri de bine ar primi cu satisfacție gestul dlui Lăpedatu care ar închide toate cabaretele și localurile de putregaiu din Transilvania.

(C. C.)